

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Cornelia Holmqvist

Penningtvätt inom försäkringsbranschen

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Termin för examen: Period 1 HT2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Metod och material	7
1.3.1 Rättsdogmatisk metod och material	7
1.3.2 Empirisk metod och material	10
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Forskningsläge	11
1.6 Några centrala begrepp	11
1.7 Disposition	12
2 PENNINGTVÄTT	13
2.1 Definition	13
2.2 Tillvägagångssätt	16
2.3 Bakgrund till penningtvättsregelverket	18
2.4 Delanalys	20
3 FÖRSÄKRINGSRÖRELSE	22
3.1 Inledning	22
3.2 Livförsäkringsrörelse	22
3.2.1 Sparförsäkringar	22
3.2.2 Riskförsäkringar	24
3.3 Skadeförsäkringsrörelse	25
3.4 Delanalys	26

4	INDIVIDUELL OCH ALLMÄN RISKBEDÖMNING	27
4.1	Individuell riskbedömning	27
4.1.1	Försäkringstagarbegreppet	27
4.1.2	Kundkännedom	27
4.1.3	Kontroll av identitet	28
4.1.4	Identifiering av verklig huvudman	29
4.1.5	Identifiering av förmånstagare	31
4.1.6	Affärsförbindelsens syfte och art	32
4.1.7	Skärpta åtgärder vid hög risk	34
4.1.8	Undantag från kontraheringsplikten	35
4.2	Allmän riskbedömning	37
4.3	Delanalys	40
5	ÖVRIGA SKYLDIGHETER	42
5.1	Tillsynsmyndigheten	42
5.2	Interna riktlinjer och rutiner	43
5.3	Utbildning	44
5.4	Övervakning av affärsförbindelser och transaktioner	45
5.5	Rapporteringsplikt	46
5.6	Bevarande av uppgifter och uppgiftsskyldighet	48
5.7	Sanktioner	49
5.8	Delanalys	51
6	I PRAKTIKEN	53
6.1	Inledning	53
6.2	Intervju	53
6.3	Delanalys	57
7.	SAMMANFATTANDE KOMMENTAR	58
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	61

Summary

Money laundering in the insurance industry takes place by investing in insurance with assets from criminal activities, which makes it difficult to trace the origin of the money. Once the money is paid to policyholders or beneficiaries, the illegally acquired assets are transformed into laundered money.

Money laundering is a major problem for the EU's financial system why the regulations against money laundering has increasingly sharpened the recent years. In order to combat money laundering, financial operators need to have effective tools to prevent and avoid money laundering. The thesis aims to investigate and map the obligations, regarding money laundering, that lies on insurance companies in Sweden according to law. The ambition of the thesis is also to demonstrate the fact that none-life insurance companies are not covered by the money laundering regulations is a major concern.

According to the money laundering regulations, it is the responsibility of the life insurance companies to identify and assess the risk of money laundering associated with customers, products that the insurance companies offer, the geographical areas in which the insurance companies operate and the distribution channels they use to serve their customers. In addition, the life insurance companies are for example obliged to report and provide information about customers and transactions to the financial intelligence unit in case of suspicion of money laundering. The same obligations do not apply to non-life insurance companies due to the fact that they are not covered by the money laundering regulation. In order for non-life insurance companies in Sweden to be able to work more proactively against money laundering, non-life insurance companies must also be covered by the regulations. In order for money laundering to be combated, all different kind of financial flows must be regulated by the money laundering regulations.

Sammanfattning

Penningtvätt inom försäkringsbranschen sker genom att tillgångar, som härrör från brottslig verksamhet, investeras i en försäkring vilket gör det svårt att spåra tillgångarnas ursprung. När pengarna sedan betalas ut till försäkringstagaren, eller förmånstagaren, förvandlas de illegalt förvärvade tillgångarna till vita pengar med legitim status.

Penningtvätt utgör ett stort problem för EU:s finansiella system vilket medför att EU allt som oftast skärper kampen mot denna typ av verksamhet. Regelverket om åtgärder mot penningtvätt har under de senaste åren genomgått stora förändringar. För att kunna bekämpa penningtvätt behöver finansiella verksamhetsutövare ha effektiva verktyg. Uppsatsen syftar till att utreda och kartlägga de skyldigheter, avseende penningtvätt, som åvilar svenska försäkringsbolag enligt lag. Ambitionen med uppsatsen är även att påvisa det faktum att skadeförsäkringsbolag inte omfattas av penningtvättsregelverket vilket är ett stort bekymmer.

Enligt penningtvättsregelverket åvilar det livförsäkringsbolagen att identifiera och bedöma den risk för penningtvätt som är knutna till kunder, produkter som försäkringsbolagen erbjuder, de geografiska områden som försäkringsbolagen verkar inom och inom de distributionskanaler de använder för att betjäna sina kunder. Därutöver är livförsäkringsbolagen bland annat skyldiga att rapportera och lämna uppgifter om kunder och transaktioner till finansunderrättelseenheten vid misstanke om penningtvätt. Skadeförsäkringsbolag har inte samma skyldigheter med anledning av att de inte omfattas av penningtvättsregelverket. För att skadeförsäkringsbolag i Sverige ska kunna arbeta mer proaktivt mot penningtvätt måste även skadeförsäkringsrörelse omfattas. För att penningtvätt ska kunna bekämpas måste alla finansiella strömmar regleras genom penningtvättsregelverket.

Förord

Denna uppsats är ett examensarbete, skriven vid Lunds universitet under hösten år 2021. Det har varit en oerhört intressant och lärorik process. För att genomföra uppsatsen har jag varit beroende av bidrag från personer som jag vill uttrycka min tacksamhet till.

Jag vill rikta ett stort och varmt tack till min handledare Eva Lindell-Frantz för ett stort stöd och värdefull handledning under denna period.

Vidare vill jag rikta ett stort tack till försäkringsbolaget som varit vänliga att delta i intervju och därmed bidragit till uppsatsen med viktig information och intressanta synpunkter.

Lund, december 2021

Cornelia Holmqvist

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
Dnr.	Diarienummer
Eiopa	The European Insurance and Occupational Pensions Authority
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
ESA	The European Supervisory Authorities
EU	Europeiska unionen
f.	Följande sida
ff.	Följande sidor
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
FATF	Financial Action Task Force on Money Laundering
FRL	Försäkringsrörelselagen (2010:2043)
GDPR	General Data Protection Regulation
Ibid.	Ibidem, latin för <i>på samma ställe</i>
JT	Juridisk Tidskrift
NFT	Nordisk Försäkringstidskrift
PTBL	Lag (2014:307) om straff för penningtvätbrott
PTL	Lag (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism
Prop.	Proposition
SIMPT	Svenska institutet mot penningtvätt
SOU	Statens Offentliga Utredningar
u.å.	Utan årtal

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Penningtvätt innebär att pengar från brottslig verksamhet, exempelvis skattebrott, rån eller bedrägerier, förvandlas till pengar som kan redovisas öppet. Penningtvätt som genomförs genom utnyttjande av försäkringsbranschen sker genom att tillgångar investeras i en försäkring vilket gör det svårt att spåra pengarnas ursprung.¹

Risken för penningtvätt utgör ett stort problem för EU:s finansiella system vilket medför att EU allt som oftast skärper kampen mot penningtvätt. Regelverket om åtgärder mot penningtvätt har under de senaste åren genomgått stora förändringar. Bland annat implementerades år 2017 EU:s fjärde penningtvättsdirektiv i svensk rätt och år 2020 implementerades ett ändringsdirektiv. Den nya regleringen medför betydande förändringar för försäkringsbranschen.² Förändringarna har medfört att förutsättningarna för verksamhetsutövare och myndigheter att vidta åtgärder mot penningtvätt har blivit bättre. I stort sett alla finansiella verksamhetsutövare inom EU har idag en skyldighet att arbeta mot penningtvätt och att hålla uppsikt över finansiella flöden i sin verksamhet.³ Den nya regleringen har medfört skärpta kontroller gentemot högriskländer utanför EU. Regleringen har även möjliggjort för tillsynsmyndigheterna att i större utsträckning än tidigare utöva tillsyn över finansiella verksamhetsutövare.⁴

Efter att de nya direktiven trätt i kraft har kampen mot penningtvätt fortsatt på internationell och nationell nivå. Bland annat antog europeiska rådet, år 2019, strategiska prioriteringar för att ytterligare stärka EU-ramen i arbetet

¹ Svensk Försäkring (u.å.), *Därför måste försäkringsbolaget ställa frågor*, s. 1.

² SOU 2021:42 *Skärpta åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism*, s. 63.

³ Svensk Försäkring (u.å.), *Därför måste försäkringsbolaget ställa frågor*, s. 1.

⁴ Europeiska rådet (2021), *Kampen mot penningtvätt och finansiering av terrorism*, uppdaterad: 2021-11-09, <https://www.consilium.europa.eu/sv/policies/fight-against-terrorism/fight-against-terrorist-financing/>, hämtad 2021-08-31.

mot penningtvätt. EU kommissionen upprättade därefter, år 2020, en handlingsplan med åtgärder att vidta under det kommande året för att utveckla genomdrivandet och samordningen av den nya regleringen.⁵ Det har även lagts fram en nationell utredning (SOU 2021:42) avseende skärpta åtgärder mot penningtvätt som antas träda i kraft år 2022.

För att kunna bekämpa penningtvätt behöver relevanta aktörer ha effektiva verktyg för att förebygga och förhindra företeelser som penningtvätt.⁶ Verktygen finns i penningtvättsregelverken och är skrivna för att tillämpas av olika verksamhetsutövare, exempelvis finansiella företag, fastighetsmäklare och revisorer. Detta medför att regelverket är förhållandevis allmänt hållet och därför behövs precisering och kartläggning av regleringen för att det ska bli effektivt.⁷ Jag kommer i denna uppsats att belysa hur försäkringsbolag kan utnyttjas för penningtvätt och kartlägga vilka skyldigheter att riskminimera som åläggs försäkringsbolag i Sverige.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att utreda och kartlägga de skyldigheter som åläggs svenska försäkringsbolag enligt lag avseende penningtvätt. Uppsatsen syftar vidare till att visa att det är faktum att skadeförsäkringsbolag inte omfattas av penningtvättsregelverket som utgör ett bekymmer.

För att uppnå uppsatsens syften kommer följande frågeställningar att bevaras:

- 1) Vilken skyldighet har svenska försäkringsbolag, enligt penningtvättsregelverket, att göra individuella och allmänna riskbedömningar avseende sina kunder?

⁵ Europeiska rådet (2021), *Kampen mot penningtvätt och finansiering av terrorism*, hämtad 2021-08-31.

⁶ SOU 2021:42, s. 59.

⁷ Svensk försäkring (2017), *Vägledning om penningtvätt*, <https://www.svenskforsakring.se/aktuellt/nyheter/20172/vagledning-om-penningtvatt-publicerad/>, hämtad 2021-08-31.

- 2) Vilka övriga skyldigheter åligger försäkringsbolag, enligt penningtvätsregelverket, för att förebygga och reducera det finansiella handlingsutrymmet för penningtvätt?
- 3) Finns det anledning att ändra regelverket med anledning av att samtliga försäkringstyper inte omfattas?

1.3 Metod och material

1.3.1 Rättsdogmatisk metod och material

Den rättsdogmatiska metoden används i denna uppsats främst för att besvara de två första frågeställningarna. Metoden handlar om att utröna vad gällande rätt är genom att använda vedertagna rättskällor: lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin. I första hand utreds vilket material som finns att tillgå, var materialet kan hittas samt hur det ska användas. Därefter vägs materialet samman för att kunna besvara frågeställningarna.⁸

Att benämna rättsdogmatiken som en vetenskaplig metod har varit föremål för diskussion bland rättsvetenskapens företrädare med hänsyn till att metoden enbart beaktar det normativa systemet och inte hur normerna tillämpas i praktiken.⁹ Nils Jareborg¹⁰ har uttryckt att ”rättsdogmatikens verklighet är själva rättssystemet som normativt system, inte det som systemet resulterar i, i fråga om mänskligt handlande när dessa regler tillämpas av myndigheter och enskilda.”¹¹ Det innebär att rättsdogmatiken inte bör anses som en rent vetenskaplig metod men en analys med ett vetenskapligt syfte.¹²

Den så kallade rättskällehierarkin bygger på rättskällornas rangordning enligt dess auktoritet och normerande räckvidd. Hierarkin innebär att lagar har företräde framför alla de övriga rättskällorna. Förarbeten är av betydelse när

⁸ Kleineman, Jan (2013), *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur AB, uppl. 1, s. 21 f.

⁹ *Ibid.*, s. 24.

¹⁰ Professor emeritus i straffrätt vid Uppsala universitet.

¹¹ Jareborg, Nils (2004), *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT, s. 9.

¹² Kleineman, s. 24.

gällande rätt ska utrönas då det ger en grundläggande förklaring till hur regleringen är tänkt att tillämpas. Vilket rättskällevärde som andra rättskällor, exempelvis prejudikat, doktrin, myndighetsföreskrifter, ska tillerkännas är något mer omdiskuterat. Lars Heuman¹³ talar om att den så kallade rättskällehierarkin utgör en av flera faktorer som påverkar den rättskällevikt som bör tillmätas olika rättskällor. En annan faktor som påverkar rättskällans tyngd är dess sakinhåll. Principen om det bästa rättskällematerialet bygger på uppfattningen att de starkaste sakskälen är avgörande för i vilken mån normen bör medges styrande verkan. Om en rättskälla lägre ner i hierarkin står i strid med en mer auktoritativ rättskälla, exempelvis lagregel, kan konflikten lösas antingen genom att låta rättskällehierarkin eller principen om det bästa rättskällematerialet. De auktoritativa rättskällorna sätter dock upp gränser för hur långt principen om det bästa rättskällematerialet bör tillämpas. Det finns olika uppfattningar om hierarkins betydelse, exempelvis att bundenheten till hierarkin bara är relativ. Därmed tillerkänns lägre rangordnade rättskälleuttalanden, exempelvis doktrin, till och med större betydelse än rättskällor högre upp i hierarkin. Det kan dessutom vara tänkbart att rättskällehierarkin förlorar viss betydelse om en högt auktoritativ rättskälla är vagt formulerad och öppen för tolkning.¹⁴

Vad gäller doktrins rättskällevärde anför Jan Kleineman¹⁵ att doktrins betydelse som rättskälla varken beror på personen bakom uttalandet eller klokheden i uttalandet med en stark logisk struktur utan det beror på analysens inre logik. Enligt Kleineman har doktrinen större betydelse än så genom att doktrinen som rättskälla tillgängliggör rättsläget för rättstillämparen genom att ge en överblick och hänvisningar mellan olika avgöranden. Av den anledningen anför Kleineman att trots bristande formell auktoritet som doktrinen tillmäts inom rättskälleläran bör den ändå tillmätas tyngd genom sin inre logik.¹⁶

¹³ Professor emeritus i processrätt vid Stockholms universitet och forskare vid SCCL.

¹⁴ Heuman, Lars, *Konflikten mellan läran om de auktoritativa rättskällorna och principen om det bästa rättskällematerialet*, JT Nr 3 2020/21, s. 627 ff.

¹⁵ Professor i civilrätt vid Stockholms universitet.

¹⁶ Kleineman, s. 33 ff.

Eftersom svensk penningtvättslagstiftning bygger på EU-rätt används ett flertal direktiv och förordningar i denna uppsats. I ett domstolsavgörande från EU anges att medlemsstaterna har överlåtit makt åt EU och därigenom ska EU-rätten ges företräde framför nationell rätt. Målet gav upphov till den så kallade företrädesprincipen.¹⁷

För att öka förståelsen kring hur de internationella åtagandena från EU och nationella regleringen bör tillämpas har jag även beaktat rekommendationer och vägledning från bland annat Finansinspektionen, SIMPT och FATF. Även om rekommendationerna inte har samma rättskällevärde som lagar och förarbeten har dessa ändå behandlats i uppsatsen för att få vägledning avseende vilka ramar som försäkringsbolagen har att förhålla sig till i praktiken. Som framgår av benämningen rekommendationer och vägledning är de inte bindande på samma sätt som lagreglering. SIMPT är en branschsamarbete som syftar till att skapa branschpraxis för de finansiella verksamhetsutövarnas tillämpning av reglerna om åtgärder mot penningtvätt. Det föreligger ingen skyldighet att följa vägledningen utan varje företag avgör om och vilken omfattning som vägledningen ska tillämpas.¹⁸ FATF är ett mellanstatligt organ som ansvarar för frågor gällande penningtvätt och har ett stort inflytande på internationella regelverk.¹⁹ FATF:s rekommendationer betraktas som internationell standard och är inte juridiskt bindande.²⁰ Brister i efterlevnaden kan dock innebära en placering på organets gråa eller svarta lista som visar på ett lands bristfälliga bekämpning mot penningtvätt. De medför att det kan bli svårare att genomföra transaktioner till landet.²¹ FATF har idag 39 medlemmar, bland annat Sverige och USA, men mer än 200 länder har åtagit sig att implementera rekommendationerna. Under våren 2019 enades jurisdiktionernas ministrar om ett fortsatt mandat för FATF att

¹⁷ Mål 6/64 Costa mot Enel (1964).

¹⁸ SIMPT (u.å), *Om vägledningen*, <https://www.simpt.se/om-simpt/om-vaegledningen/>, hämtad 2021-08-31.

¹⁹ FATF (u.å), *Who we are*, <https://www.fatf-gafi.org/about/whoweare/?>. hämtad 2021-09-20.

²⁰ Finansinspektionen (2013), *Rapport – nationell penningtvätt*, s. 57 f.

²¹ SOU 2021:42, s. 62.

fortsätta leda globala åtgärder mot penningtvätt.²² För att en stat ska medges medlemskap i FATF krävs att staten uppfyller vissa av FATF uppställda krav och har egenskaper som i en sammantagen bedömning avgör om staten ska erhålla ett medlemskap.²³

1.3.2 Empirisk metod och material

Den empiriska metoden används för att besvara den tredje frågeställningen. Metoden innebär att man, med stöd av intervjuer och andra insamlingsmetoder, försöker tolka till exempel hur en lagregel fungerar i praktiken. På så vis skiljer sig empirisk metod från rättsdogmatiken som är en normativ vetenskap.²⁴ Ett syfte med användningen av empiriskt material är att ge bakgrundinformation. I denna uppsats kommer penningtvättsregelverket att behandlas och ambitionen är att visa på dess närmare innehåll och visa på att vissa aspekter i regleringen skapar problem.²⁵ För att åstadkomma ökad förståelse kring hur penningtvättsregelverken fungerar i praktiken har en intervju genomförts med två företrädare för ett försäkringsbolag. Intervjupersonerna har fått ta del av frågorna i förhand samt i efterhand fått godkänna att svaren är korrekt återgivna. I syfte att utreda hur penningtvättsregelverket fungerar i praktiken, var ambitionen att intervjua några representanter för flera olika försäkringsbolag i Sverige. Det var emellertid endast ett försäkringsbolag som var villigt att medverka.

1.4 Avgränsningar

En avgränsning som gjorts är att uppsatsen uteslutande fokuserar på försäkringsbolag och inte på försäkringsförmedlare och försäkringsmäklare. Jag har även valt att fokusera på penningtvätt som drabbar försäkringsbolag i Sverige och inte berört penningtvätt över nationsgränser då andra länders lagstiftning hade aktualiserats. Avgränsning har även gjorts avseende hur

²² FATF (u.å.), *Mandate*, <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/fatf-mandate.html>, hämtad: 2021-11-05.

²³ FATF (u.å.), *Members and observers*, <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/membershipprocessandcriteria.html>, hämtad: 2021-11-05.

²⁴ Sandgren, Claes (1995), *Om empiri och rättsvetenskap del II*, JT Nr 4 1995/96, s. 1043.

²⁵ Sandgren, Claes (1996), *Om empiri och rättsvetenskap del I*, JT Nr 3 1996/96, s. 736.

regleringen i Sverige förhåller sig till EKMR. Rättigheter enligt EKMR behandlas följaktligen enbart översiktligt. Ytterligare avgränsning som gjorts är att inte behandla straffrättsliga frågeställningar kring penningtvätt. Uppsatsen fokusera således på den administrativa regleringen. Av denna anledning kommer inte det straffrättsliga regelverket lag (2014:307) om straff för penningtvättbrott²⁶ att beröras i uppsatsen mer än i viss mån i nästkommande kapitel samt kapitel 7. Samtliga av dessa avgränsningar har gjorts av utrymmesskäl och med tanke på att de är inte heller behövs för att uppfylla syftet med uppsatsen.

1.5 Forskningsläge

Bekämpning av illegala finansiella flöden på internationell nivå har varit aktuellt sedan slutet på 1980-talet då FATF grundades. Forskning genomförs kontinuerligt, bland annat av FATF, i form av analyser och undersökningar av illegala finansiella flöden ur internationell och nationell säkerhetssynpunkt. Baserat på undersökningarna delges enskilda länder uppmaningar att vidta åtgärder för att riskminimera.²⁷ Även svenska Samordningsfunktionen²⁸ upprättar kontinuerligt nationella riskbedömningar av penningtvätt i Sverige syfte att utvärdera risker samt att identifiera riskminimerande strategiska åtgärder.²⁹ Därutöver finns även en hel del annan forskning kring penningtvätt. Bland annat publicerades år 2021 en studie kring kryptovalutor, hur virtuella valutor underlättar kriminella att tvätta sina pengar och vilka åtgärder som krävs för att motverka det.³⁰

1.6 Några centrala begrepp

Med begreppet verksamhetsutövare avses enligt 1 kap. 8 § 8 p. PTL en fysisk eller juridisk person som utför verksamhet som omfattas av PTL.

²⁶ Hädanefter penningtvättbrottslagen.

²⁷ SOU 2021:42, s. 58.

²⁸ Bland annat Brå, Finansinspektionen och Polismyndigheten.

²⁹ Polismyndigheten (2020/2021), *Nationell riskbedömning av penningtvätt och finansiering av terrorism i Sverige*, Dnr A052.221/2021, s. 3 ff.

³⁰ Salman Ali Ibrahim (2021), *Decrypting the Risks of Cryptocurrency: Money laundering, terrorism financing and proliferation financing*, Pakistan Horizon, s. 73.

Paragrafen genomför art. 3.13 och 3.17 och delvis art. 3.9 i det fjärde penningtvättsdirektivet.³¹

Med begreppet finansiellt institut avses enligt art. 13.25 (b) i Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/138/EG ett försäkringsbolag enligt definitionen i art. 13.1 i den mån som det utför sådan livförsäkringsverksamhet som omfattas av det direktivet.

Med begreppet högriskredjeland avses ett land utanför EES med brister i sina nationella system och som utgör ett betydande hot mot unionens finansiella system, enligt art. 9.1 och skäl 28 i fjärde penningtvättsdirektivet. Det åligger kommissionen, enligt art. 9.2, att identifiera högriskländer vilket görs genom att ta hänsyn till information och rapporter från normgivare på området. Kommissionen så då bland annat beakta tredjelandets rättsliga ram för bekämpning av penningtvätt. Aktörer som omfattas av penningtvättslagen har samtidigt en skyldighet att vidta skärpta åtgärder för kundkännedom när kunden är etablerad i ett högriskland som identifierats av Kommissionen, vilket framgår av skäl 28 och 29 i nämnt direktiv.

1.7 Disposition

Efter detta inledande kapitel där syfte och frågeställningar har presenterats, ska frågeställningarna besvaras. Kapitel 2 och 3 innehåller redogörelser för fenomenet penningtvätt och försäkringsbranschen. Kapitel 4 handlar om försäkringsbolagens skyldighet att göra riskbedömningar. Kapitel 5 redogör för övriga skyldigheter enligt penningtvättsregelverket. Kapitel 6 innehåller en intervju för att visa på regelverkets svagheter. Varje kapitel avslutas med en delanalys. Det avslutande kapitlet innehåller en sammanfattning av vad som framgått av uppsatsen i sin helhet.

³¹ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/849 av den 20 maj 2015 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt eller finansiering av terrorism, om ändring av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 648/2012 och om upphävande av Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/60/EG och kommissionens direktiv 2006/70/EG.

2 Penningtvätt

2.1 Definition

Enligt art. 1 i det fjärde penningtvättsdirektivet definieras penningtvätt som åtgärder som utförs med ett penningtvättssyfte och som rymmer inom något av de följande aktiviteterna:

- a) ”Omvandling eller överföring av egendom, i vetskap om att egendomen härrör från brottslig handling eller från medverkan till brottslig handling, i syfte att hemlighålla eller dölja egendomens olagliga ursprung eller för att hjälpa någon som är delaktig i en sådan verksamhet att undandra sig de rättsliga följderna av sitt handlande.
- b) Hemlighållande eller döljande av en viss egendoms rätta beskaffenhet eller ursprung, av dess belägenhet, av förfogandet över den, av dess förflyttning, av de rättigheter som är knutna till den, eller av äganderätten till den, i vetskap om att egendomen härrör från brottslig handling eller från medverkan till en sådan handling.
- c) Förvärv, innehav eller brukande av egendom, i vetskap om, vid tiden för mottagandet, att egendomen härrörde från brottslig handling eller från medverkan till en sådan handling.
- d) Deltagande, sammanslutning för att utföra, försöka att utföra och medhjälp, underlättande och rådgivning vid utförandet av någon av de handlingar som avses i leden a, b och c.”

Definitionen har använts i flera EU-direktiv och bör därför kunna anses vedertagen.³² Av art. 5 i det fjärde penningtvättsdirektivet följer att ”för förebyggande av penningtvätt och finansiering av terrorism får medlemsstaterna, inom gränserna för unionsrätten, införa eller behålla strängare regler på det område som omfattas av detta direktiv.” Direktivet är alltså ett minimidirektiv och medlemsländerna har därmed frihet att själva närmare reglera vilka gärningar som kan anses utgöra penningtvätt. Det är därför av betydelse att beakta hur begreppet formuleras i svensk lagstiftning.

³² Se text art. 3.1 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelser och art. 1 i Rådets direktiv av den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar – 91/308/EEG.

Då denna uppsats handlar om penningtvätt via försäkringsbolag inom Sverige har jag av naturliga skäl valt att utgå från den svenska definitionen som framgår av 6 § PTL som lyder:

”Med penningtvätt avses i denna lag åtgärder med avseende på pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet som

1. Kan dölja egendomens samband med brott eller brottslig verksamhet,
2. Kan främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde,
3. Kan främja möjligheterna för någon att undandra sig rättsliga påföljder, eller
4. Innebär att någon förvärvar, innehar, hävdar rätt till eller brukar egendomen.

Vid tillämpning av denna lag ska med penningtvätt jämföras åtgärder med egendom som typiskt sett är ägnade att dölja att någon avser att berika sig eller någon annan genom en framtida brottslig handling.”

Penningtvätt består inte enbart i innehav eller användning av egendom, utan inbegriper även överlåtelse, omsättning, hemlighållande eller döljande av egendom som resulterar i skada utöver den som redan har orsakats av den brottsliga verksamheten, till exempel genom att egendom som härrör från brottslig verksamhet sätts i omlopp och dess olagliga ursprung därigenom hemlighålls.³³ Av förarbetena framgår att det inte är möjligt att på ett uttömmande sätt räkna upp alla möjliga metoder för penningtvätt. Av den anledningen är uppräkningsåtgärder som anges i bestämmelsen enbart exemplifierande.³⁴

Det förutsätts uppsåt för att en åtgärd ska rymmas inom begreppet penningtvätt. Därmed avgränsas det straffbara området till att åtgärden ska knytas till ett penningtvättssyfte.³⁵ Att det ska föreligga ett penningtvättssyfte framgår även av PTBL där det finns straffrättsliga bestämmelser om penningtvätt. Bestämmelsen i 4 § PTBL knyter penningtvättssyftet till själva åtgärden och inte till en viss gärningsman. Det innebär att det räcker att någon

³³ P. 11 direktiv (EU) 2018/1673.

³⁴ Prop. 2013/14:121 *En effektivare kriminalisering av penningtvätt*, s. 50.

³⁵ Holmquist, Rolf (2021), *Brotten i näringsverksamhet*, Stockholm: Norstedts juridik, uppl. 5, s. 173 ff.

annan än gärningsmannen initierar en åtgärd eller på annat sätt uppsåtligt medverkar till åtgärden med ett penningtvättssyfte för att åtgärden ska omfattas av bestämmelsen om penningtvättbrott omfattas. Vid bedömningen av om det har funnits ett penningtvättssyfte med en viss åtgärd ska åtgärdens art vara av betydelse, det vill säga åtgärden som sådan behöver ej vara ägnad att kunna dölja egendomens ursprung.³⁶

Även den som enbart otillbörligen främjar genomförandet av penningtvätt utan ett penningtvättssyfte omfattas av 4 § PTBL. Bestämmelsen fokuserar i första hand på åtgärder som betydligt underlättar omsättning av illegalt förvärvade tillgångar. Enligt förarbetena till PTBL är kriminaliseringen i första hand avsedd för förfaranden som på ett påtagligt sätt förbättrar möjligheterna att omsätta något som annars är ganska svårt att omsätta. Exempel på en sådan situation kan vara större summor pengar som kan härledas till koppleri eller konst som betalning för narkotika. Begreppet penningtvätt är tänkt att avse transaktioner som uppgår till högre belopp än vad som normalt tas emot inom handeln. Här ska sedvänja och praxis vara vägledande. Av förarbetena framgår att tröskeln för vad som ska anses utgöra otillbörligt främjande ska vara någorlunda hög. Otillbörligt främjande avser osedvanliga transaktioner och tillgodogörande av något med illegalt ursprung. Stora summor pengar innebär i allmänhet att förfarandet ska ses som otillbörligt men beloppet i sig är inte alltid avgörande. Vad som utgör stora summor framgår inte tydligt av förarbeten, men av propositionerna från år 1998 och 2013 framgår att dispositioner över större belopp än personens redovisade inkomst kan anses utgöra en sådan summa.³⁷

Av 5 och 6 §§ PTBL följer att om penningtvättbrottet bedöms vara grovt kan följden bli fängelse i lägst sex månader och högst sex år medan om brottet bedöms vara ringa, så kallad penningtvättsförseelse, kan följden bli böter eller fängelse i högst sex månader. Huruvida brottet kan anses vara grovt eller ringa

³⁶ Prop. 2013/14:121, s. 50.

³⁷ Prop. 1998/99:19 *Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt m.m.*, s. 31; prop. 2013/2014:121, s. 30 ff.

bestäms av om gärningen avsett betydande värden, om åtgärderna har ingått som ett led i en systematiskt utövad brottslighet, i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art, enligt 5 § PTBL. För att brottet ska anses vara ringa ska personen inte insett men ändå haft skälig anledning att anta att egendomen härrörde från brottslig verksamhet vilket följer av 6 § PTBL. Beträffande rekvisitet *betydande värde* i 5 § kan penningtvättbrott många gånger bedömas som grovt om förbrottets värde motsvarar fem basbelopp³⁸, det vill säga om penningtvättsgärningen når den gräns som gäller för när förbrottet i sig kan klassas som grovt. Detta gäller dock enbart om det i övrigt inte föreligger försvårande eller förmildrande omständigheter som påverkar huruvida brottet ska anses vara grovt eller ej.³⁹ Exempelvis ska 29 kap. 2 § 6 p. BrB beaktas. Lagrummet anger att ett brott som utgör ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering ska det anses utgöra en försvårande omständighet i bedömningen av straffvärdet. Gärningen ska vara av särskild art för att brottet ska anses vara grovt, exempelvis om det föreligger utnyttjande av förtroendeställningar, utnyttjande av personer eller luckor i systemet eller lagstiftningen.⁴⁰

2.2 Tillvägagångssätt

Det finns olika metoder för att tvätta pengar. Tillgångarna förs in i det finansiella systemet för att dess ursprung ska kamoufleras och ge sken av att de är lagligt införskaffade. Detta kan göras på flera sätt, exempelvis genom köp och återförsäljning av föremål eller transferering av tillgångar genom olika kanaler och internationella bolag, banker och försäkringsbolag.⁴¹

Penningtvätt förekommer på olika nivåer i samhället och man kan dela in fenomenet i tre olika faser vid själva genomförandet; Placering, skiktning,

³⁸ Beräknat enligt socialförsäkringsbalken.

³⁹ NJA 2013 s. 654 p. 4; prop. 1998/99:19 s. 71 f.

⁴⁰ Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten (2015), *Penningtvätt*, RättsPM 2015:2 Dnr Åm-A 2014/0187, s. 17.

⁴¹ Rönndahl, Ulf (2001), *Penningtvätt – ett hot mot försäkringsbranschen?*, NFT 1/2001, s. 77.

och integrering.⁴² Den första fasen i en penningtvättsprocess är placering och innebär att en viss, ofta stor, summa pengar med ursprung från brottslig verksamhet avyttras. Placeringen görs i olika typer av finansiella institut, inrikes eller utrikes. Alternativt kan tillgångarna användas till inköp av egendom som normalt anses vara stabila investeringar, exempelvis konst eller guld. Genom att investeringarna därefter avyttras tvättas tillgångarna och får en legitim status. I många länder har myndigheterna kontrollsystem som syftar till att uppmärksamma penningtvätt i denna fas genom att systemet larmar vid stora summor. Detta medför att placeringsfasen utgör den svåraste fasen för de personer som ägnar sig åt penningtvätt. Som en konsekvens av detta har det utvecklats en metod som benämns smurfing. Smurfing innebär att en större summa pengar delas upp i mindre belopp som ligger under gränsen för när instituten ska rapportera till myndigheterna. De små beloppen sprids därefter ut och placeras i olika finansiella institut av olika personer. På så vis minskar risken för att kontrollsystemen slår till.⁴³

Följt efter placeringen av tillgångarna påbörjas skiktningen. Denna fas syftar till att distansera pengarna från dess ursprung i den mån det är möjligt. Pengarna flyttas och fördelas mellan banker och skalbolag. Det bildas då ett komplext nät av elektroniska överföringar på den nationella men oftast internationella marknaden vilket avsevärt försvårar lokaliseringen av pengarnas ursprung.⁴⁴

Den sista fasen i penningtvättsprocessen syftar till att pengarna ska bli helt integrerade i det ekonomiska systemet. Här finns det olika metoder för att syftet ska uppfyllas. Exempel på sådana metoder är att företag övervärderar export eller undervärderar import och på så vis flyttas tillgångarna mellan företag och över nationsgränser. En annan metod går ut på att nybildade företag säljer andelar av företaget. Ofta finns det då en ledare för penningtvätten som äger samtliga andelar i bolaget via bulvaner som

⁴² Rönndahl (2001), s. 77.

⁴³ Ibid., s. 78.

⁴⁴ Ibid., s. 78.

tillgodogör sig investerarnas pengar. På så vis erhåller penningtvättarna vita pengar med legitim status av investerarna.

Ytterligare en metod för att helt integrera pengarna i det ekonomiska systemet är att skatta för dem. När tillgångarna kommit in i skattesystemet är risken avsevärt mindre för att skattemyndigheten ska ifrågasätta pengarnas ursprung.⁴⁵

2.3 Bakgrund till penningtvättsregelverket

I Sverige motverkas penningtvätt av två regelverk. Det finns dels en administrativ lagstiftning som tar sikte på verksamhetsutövare och tillsynsmyndighet, dels en straffrättslig lagstiftning som tar sikte på den som tvättar pengar.⁴⁶ I denna uppsats står den administrativa regleringen i fokus.

I juni år 1991 antogs ett första penningtvättsdirektiv av EU.⁴⁷ Direktivet angav att medlemsstaterna skulle vidta åtgärder för att komma till rätta med penningtvättsproblematiken. Penningtvätt skulle förbjudas och finansiella institut skulle börja identifiera sina kunder, bevara uppgifter, rapportera till myndighet, införa interna rutiner, riktlinjer och utbildningar. Skyldigheten att vidta åtgärder var dock begränsat till penningtvätt där tillgångarna misstänktes härröra från narkotikabrottslighet.⁴⁸ I juli år 1991 infördes straffansvar för penningtvättsåtgärder genom ett tillägg av två nya punkter i häleriparagrafen i BrB. Utvidgningen gjordes för att Sverige skulle uppfylla sina åtaganden enligt FN:s narkotikabrottskonvention.⁴⁹ Sedan 1991 har ytterligare fem penningtvättsdirektiv tillkommit efter varandra som har ersatt sina föregångare. Direktiven har tillkommit för att utvidga tillämpningsområdet bland annat genom att vissa icke-finansiella aktörer

⁴⁵ Rönndahl (2001), s. 78.

⁴⁶ Brå (2019), *Penningtvättbrott – En uppföljning av lagstiftning*, Rapport 2019:17, s. 3.

⁴⁷ Rådets direktiv 91/308/EEG av den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar.

⁴⁸ Dir. 91/308/EEG, s. 68 f.

⁴⁹ Prop. 1990/91:127 *Om Sveriges tillträde till FN:s narkotikabrottskonvention m.m.*, s. 3 f.

kommit att omfattas.⁵⁰ Det tredje penningtvättsdirektivet tillkom som en följd av internationella utvecklingen inom området och bygger på rekommendationer som utfärdades av FATF.⁵¹

När det fjärde penningtvättsdirektivets hade implementerats i svensk rätt, år 2017, dröjde det inte lång tid innan det femte penningtvättsdirektivet antogs, 2018, och implementerades i svensk rätt genom författningsändringar i början av år 2020.⁵² Det nya direktivet innebar ytterligare förändringar till följd av bland annat avslöjandena i Panamadokumenterna och påkommen finansiering av terrorism i Europa.⁵³ Den så kallade Panamaskandalen ägde rum år 2016 då dokument läckte från advokatbyrå Mossack Fonseca som avslöjade hur kända profiler dolt stora summor pengar i skatteparadiset Panama.⁵⁴

Redan i december år 2020 implementerades dock ett sjätte penningtvättsdirektiv i svensk rätt. Syftet var främst att harmonisera medlemsstaternas straffrättsliga lagstiftning. Då det sjätte penningtvättsdirektivet främst berör den straffrättsliga regleringen kommer direktivet inte att behandlas här.⁵⁵

För verksamheter som står under Finansinspektionens tillsyn finns det riktlinjer med information att tillgå om hur penningtvätsregelverket ska tolkas och tillämpas i praktiken.⁵⁶ Dock framgick det av en utredning som gjordes i år, 2021, att det finns brister i just den vägledande informationen som finns tillgänglig. Anledningen till detta problem antas bero på att de

⁵⁰ Se t ex art. 1.2 Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/97/EG av den 4 december 2001 om ändring av rådets direktiv 91/308/EEG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar.

⁵¹ Samordningsfunktionen (2013), *Penningtvätt: en nationell riskbedömning*, Dnr 12-13024, s. 59 f.

⁵² Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/843 av den 30 maj 2018 om ändring i direktiv (EU) 2015/849 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt eller finansiering av terrorism, och om ändring av direktiven 2009/138/EG och 2013/36/EU; SOU 2021:42, s. 63 f.

⁵³ SOU 2021:42, s. 63 f.

⁵⁴ Svenska Dagbladet (2019), *Panamadokumenterna*, hämtad 4 nov 2021.

⁵⁵ Se skäl (1) dir. 2018/1673.

⁵⁶ Se vägledande information på Finansinspektionens hemsida och exempel på riktlinjer är *Rapportera misstänkt penningtvätt och finansiering av terrorism* från 2017.

undersökningar som Finansinspektionen genomför sällan leder till ingripande utan enbart till slutskrivelser. Slutskrivelser har inte samma vägledande status för finansbranschen som ett beslut om ingripande som är mer grundliga och motiverande, varför finansbranschen inte får tillräcklig vägledning i hur regleringen ska tolkas och praktiseras.⁵⁷

2.4 Delanalys

Som framgått av detta kapitel finns det flera olika direktiv och riktlinjer som reglerar penningtvätt. Den stora omfattningen av reglering riskerar att medföra en otydlighet i fråga om vad som gäller. Även med avseende på de olika riktlinjerna som kommer från exempelvis Finansinspektionen och FATF skapas svårigheter i att få grepp om hur regelverket ska tillämpas i försäkringsbolagens dagliga arbete. Som nämnts ovan (avsnitt 1.3.1) är FATF:s riktlinjer inte juridiskt bindande men trots det anger organisationen att brister i efterlevnaden av rekommendationerna kan innebära en placering på en grå eller svart lista som visar på ett lands bristfälliga arbete och bekämpning mot penningtvätt. Detta innebär i sin tur att det kan bli svårare att genomföra transaktioner till landet. Därmed kan konstateras att medlemsstaterna indirekt drabbas av en sanktion om rekommendationerna inte till fullo efterlevs. Sammantaget medför detta att oklarheter uppstår kring vilken makt som FATF har och vilken betydelse deras riktlinjer faktiskt har.

Även Finansinspektionen publicerar vägledande information om hur penningtvättsregelverket ska tolkas. Av en utredning från år 2021 framgår att det finns brister i den tillgängliga vägledande informationen. För att åstadkomma tydligare vägledning är Finansinspektionens praxis av betydelse. Problemet är dock att undersökningar som Finansinspektionen genomför sällan mynnar ut i ingripande utan enbart i slutskrivelser. Slutskrivelser har inte samma vägledande status som beslut om ingripande som är mer grundliga och motiverande. Detta är problematiskt ur den synvinkeln att försäkringsbranschen inte får tillräcklig vägledning i hur

⁵⁷ SOU 2021:42, s. 131 f.

regleringen ska tolkas och praktiseras. Oklarheter om hur lagstiftning ska tillämpas riskerar att medföra felaktig och inkonsekvent rättstillämpning vilket i sin tur inverkar på rättssäkerheten.

Som nämnts (avsnitt 2.1) framgår det av förarbetena att det inte anses vara möjligt att på ett uttömmande sätt räkna upp alla möjliga metoder för penningtvätt utan uppräkningsmetoden som anges i lagen är enbart exemplifierande. Detta kan tänkas bero på att tekniken utvecklas och att kriminella anpassar sig efter regleringen som uppkommer genom att hitta nya hål i lagstiftningen för att därefter utveckla sina metoder för att finna nya vägar att utföra penningtvätt. Att inte förklara exakt vilka ageranden som omfattas av penningtvättsregleringen utan att på ett mer deskriptivt sätt förklara och exemplifiera vad som faller in under begreppet penningtvätt är otydligt och skapar rättsosäkert. Det lagstiftaren gör genom att undvika att vara mer preciserad i utformningen av lagstiftningen är att lämna över bedömningen till rättstillämpare och de finansiella verksamhetsutövare som omfattas av regelverket. Detta riskerar att medföra individuella bedömningar baserat på den enskilda verksamhetsutövarens subjektiva tycken.

Penningtvättsregelverket har genomgått ett flertal ändringar under de senaste åren. Nya direktiv från EU, såväl som nya riktlinjer från organisationer som exempelvis FATF eller Joint Committee, har upprättats för att täcka och anpassa regleringen utefter den samhällsutvecklingen som sker och är konstant. Frågan är om EU och organisationerna hinner med den konstanta och fortskridande tekniska utvecklingen och kapplöpningen mot de personer som nyttjar försäkringsbolagen för penningtvätt genom tekniska lösningar. I syfte att öka kostnadseffektiviseringen i verksamheten och för att följa med i samhällsutvecklingen bygger försäkringsbolagen ständigt ut sin service och uppmanar kunderna till att genomföra transaktioner, teckna försäkring via nätet och identifiera sig på distans genom exempelvis bank-id. Ett eventuellt problem är hur försäkringsbolagen ska kunna säkerställa att deras skyldigheter enligt penningtvättsregelverket fullföljs när kundens aktiviteter och transaktioner i allt större utsträckning sker via nätet.

3 Försäkringsrörelse

3.1 Inledning

FRL innehåller dels näringsrättsliga regler, dels associationsrättsliga särregler. De näringsrättsliga reglerna skiljer mellan skadeförsäkringsrörelse och livförsäkringsrörelse, vilket är verksamheter som ska bedrivas i skilda bolag.⁵⁸ Enligt 1 kap. 4 § FRL är livförsäkringsrörelse försäkringsbolag som uteslutande bedriver livförsäkringsrörelse eller rörelse för återförsäkring av livförsäkring. Livförsäkring omfattar såväl sparförsäkringar som riskförsäkringar.⁵⁹ Andra försäkringsbolag som inte bedriver livförsäkringsrörelse är skadeförsäkringsbolag. Enligt 2 kap. 11 § FRL hanterar skadeförsäkringsbolag försäkringar som exempelvis, fordon, ansvar, förmögenhetsskada och rättsskydd. Ambitionen med detta kapitel är att redogöra för distinktionen mellan liv- och skadeförsäkring. Detta är centralt då skadeförsäkringsbolag inte omfattas av PTL, enligt 1 kap. 2 § p. 2 PTL.

3.2 Livförsäkringsrörelse

3.2.1 Sparförsäkringar

Sparförsäkringar avser pensions- samt kapitalförsäkringar. Vad gäller sparförsäkringar kan försäkringstagaren välja en traditionell försäkring där försäkringsbolaget förvaltar kundens pengar med garanti om ett framtida utfallande belopp. Alternativt kan så kallade *unit-linkedförsäkringar* väljas. I det senare fallet fattar kunden själv placeringsbesluten och kan välja att placera tillgångarna i fondförsäkringar eller i andra finansiella instrument genom depåförsäkringar. Valbara finansiella instrument begränsas av försäkringsbolagets placeringsriktlinjer och försäkringsavtal. Unit-linkedförsäkringar hanteras oftast via försäkringsbolagens webbsidor.⁶⁰

⁵⁸ Prop. 2009/10:246 *En ny försäkringsrörelselag*, s. 202, 218.

⁵⁹ Samordningsfunktionen (2021), *Nationell riskbedömning av penningtvätt och finansiering av terrorism i Sverige*, Dnr A052.211/2021, s. 44.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 44.

Utbetalning sker när den försäkrade uppnår en viss ålder, avlider eller vid återköp, enligt 1 kap. 5§ andra meningen samt 2 kap. 12 § FRL.

Kapitalförsäkringen är flexibel på så vis att den kan tecknas såväl av fysiska som juridiska personer och avtalstiden kan vara såväl kort som lång.⁶¹ Kapitalförsäkringen har dessutom flexibla villkor för återköp och förmåner, till skillnad från pensionsförsäkringar. Med återköp avses, enligt 11 kap. 5 § 2 st FAL, försäkringstagarens rätt att köpa tillbaka försäkringens värde mot en viss avgift motsvarande den administrativa hanteringen och kvarstående anskaffningskostnader som är direkt hänförliga till försäkringen.⁶² Av förarbeten till FAL följer att återköp föreligger när affärsförbindelsen avslutas med anledning av att försäkringsbolaget betalar ut försäkringens tekniska återköpsvärde.⁶³ För att återköp ska vara möjligt krävs medgivande från Skatteverket, med undantag för pensionsförsäkringar med ett lågt återköpsvärde (ett prisbasbelopp). Återköp kan exempelvis bli aktuellt om försäkringstagaren är på obestånd i sådant fall kan Skatteverket medge ett återköp.⁶⁴

Pensionsförsäkringar kan delas in i ålders-, efterlevnads- och sjukpension. Utbetalningen från pensionsförsäkringen sker alltid till den försäkrade när pensionsåldern är uppnådd. Till en pensionsförsäkring kan läggas ett förmånstagarförordnande som anger vem som försäkringsbolaget ska utbetala efterlevandepension om den försäkrade avlider.⁶⁵

Det förekommer att försäkringstagare tecknar en mängd olika typer av livförsäkringar där premieinbetalningarna överstiger försäkringstagarens årliga inkomst. I sådana fall är det inte alltför orimligt att misstänka att pengarna för premiekostnaderna härrör från brottslig verksamhet.⁶⁶ Bulvaner

⁶¹ SIMPT (2017), *Försäkringsföretag, Vägledning inom allmän riskbedömning – exempel på hot och sårbarheter relaterade till försäkringstagares produkter och tjänster*, s. 4 f.

⁶² Se även 4 kap. 17 a-c §§ FRL samt prop. 2018/19:124 *En effektivare flytträtt för försäkringssparande*, s. 24 f.

⁶³ Prop. 2003/04:150 *Ny försäkringsavtalslag*, s. 256.

⁶⁴ Prop. 2018/19:124 s. 25.

⁶⁵ SIMPT (2017), s. 6 f.

⁶⁶ Rönndahl (2001), s. 81.

gör i sådant fall insättningar i kapitalförsäkringar och utbetalningarna görs därefter till huvudmannen som är innehavaren av depån eller förmånstagaren. På så vis skiktas och integreras pengarna.⁶⁷

Ytterligare en metod för avancerad penningtvätt kan iscensättas genom ett företagsförvärv av försäkringsbolag som distribuerar fond- och depåförsäkringar. Höga distributionsersättningar från fondbolagen ger lönsamhet i produkterna vilket intresserar investerare och sammanslutningar uppkommer med anledning av förvärvet. Med anledning av komplexa produkter och ägarstrukturer minskas möjligheten att härleda tillgångarnas ursprung.⁶⁸

3.2.2 Riskförsäkringar

En livförsäkring utan sparmoment benämns riskförsäkring. Riskförsäkringar avser både livförsäkringar och sjuk- och olycksfallsförsäkring. En livförsäkring är knuten till en persons liv och kan betalas till förmånstagaren genom ett engångsbelopp eller via en periodisk utbetalning.⁶⁹ Kunden betalar en premie till försäkringsbolaget som fastställer ett belopp som utbetalas vid dödsfall, vid sjukdom eller olycka. En riskförsäkring kan dock kombineras med ett sparmoment vilket då innebär att det är det sparade försäkringsbeloppet som betalas ut vid försäkringsfall. Vid dödsfall och vid olycksfall, men inte vid sjukdom, upphör försäkringen att gälla. Genom att upprätta ett förmånstagarförordnande kan försäkringsbeloppet utbetalas till annan än försäkringstagaren om så önskas. Vid dödsfall sker utbetalningen till dödsboet ifall förmånstagarförordnande saknas. Enligt SIMPT anses riskförsäkringar inte innebära någon beaktansvärd fara för penningtvätt med anledning av att det rör sig om någorlunda låga premieinbetalningar och för att det i allmänhet saknas sparmoment.⁷⁰

⁶⁷ Samordningsfunktionen (2021), s. 45.

⁶⁸ Ibid., s. 45.

⁶⁹ Ibid., s. 44.

⁷⁰ SIMPT (2017), s. 3 ff.

3.3 Skadeförsäkringsrörelse

Skadeförsäkringsrörelse omfattas inte av PTL och misstänkta penningtvättsåtgärder inom denna verksamhetsgren faller därmed utanför rapporteringsplikten och omfattas tillika av försäkringsbolagens sekretess mot kunden. Vid arrangerade skadefall, som utgör försök till försäkringsbedrägerier, kan försäkringsbolagen neka ersättning till kunden. Men för de fall där försäkringsbolagen konstaterar att det föreligger ett ersättningsbart försäkringsärende är försäkringsbolagen skyldiga att ersätta kunden.⁷¹ I 6 kap. 1 § FAL finns principen om lagligt intresse stadgat vilket innebär att ersättning utges för varje lagligt intresse som omfattas av försäkringen. Vad som utgör ett lagligt intresse framgår inte av förarbetena till FAL. Regeln är dock tvingande på det sättet att avtal om försäkring av ett olagligt intresse inte är bindande, i linje med allmänna civilrättsliga principer.⁷² Trots det kan skadeförsäkringsbolag inte stödja sig på penningtvättsregleringen om ett försäkringsärende är ersättningsbart men det skadade föremålet har förvärvats med tvättade pengar. Vad som gäller skadeförsäkringsbolag i sådana situationer är därmed oklart.⁷³

Det finns exempel på situationer där penningtvätt kan komma på tal i skadeförsäkringsområdet. Exempelvis om en person på illegalt vis införskaffar sig inventarier för att starta ett företag. Försäkringsavtal sluts och företagets inventarier blir därmed försäkrade. Efter ingående av försäkringsavtal inträffar skada vilket anmäls till försäkringsbolaget. Om skadan bedöms vara ersättningsgill och ersätts har penningtvätt ägt rum. Ett annat exempel är om en företagare ökat sin omsättning avsevärt. Intäkterna beskattas och dokumenteras vilket minskar risken för ifrågasättande. Anta då att försäkringsbolaget ersätter skada på ett föremål som förvärvats med svarta pengar men som skattats för och därmed är legitima. Försäkringsbolagets utbetalning utgör då ett led i penningtvättsprocessen.⁷⁴

⁷¹ Rönndahl (2001), s. 81.

⁷² Se prop. 2003/04:150 s. 438 *Ny försäkringsavtalslag*.

⁷³ Rönndahl (2001), s. 81.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 81 f.

3.4 Delanalys

Av detta kapitel framgår bland annat att försäkringsrörelse delas upp i liv- och skadeförsäkring. Det har även framgått att penningtvättsregelverket omfattar livförsäkringsrörelse men inte skadeförsäkringsrörelse. Jag vill hävda att det faktum att skadeförsäkringsrörelse faller utanför tillämpningsområdet och därmed inte omfattas av penningtvättsregelverket är anmärkningsvärt och är att betrakta som en betydande brist i lagstiftningen. Anledningen till min ståndpunkt är följande.

Det ställs inte samma krav på att alla försäkringsbolag i Sverige. Medan livförsäkringsbolag har förpliktelser gentemot tillsynsmyndigheten och krav på sig att vidta åtgärder för att motarbeta penningtvätt, ställs inga sådana krav på skadeförsäkringsbolag. Frågan är om det ens vidtas åtgärder inom skadeförsäkringsbolagen för att motarbeta penningtvätt eller om det är fritt fram för att nyttja skadeförsäkringsbolagen för penningtvätt. Att skadeförsäkringsbolagen inte omfattas av regleringen påverkar även skadeförsäkringsbolagens rättigheter för det fall att det uppkommer misstanke om penningtvätt. För som det är idag kan livförsäkringsbolag neka utbetala ersättning på basis av misstanke om försök till penningtvätt medan skadeförsäkringsbolag inte har samma möjlighet. Detta är särskilt anmärkningsvärt med tanke på principen om lagligt intresse.

Skadeförsäkringsbolagen blir därmed en lättillgänglig kanal för penningtvätt och kan tänkas leda till att personer som utnyttjar försäkringsbolag för penningtvätt vänder sig till skadeförsäkringsrörelse som är oreglerat i stället för att utnyttja livförsäkringsrörelse som är strikt reglerat och där risken att bli påkommen är avsevärt större. Detta motarbetar penningtvättsregelverkets syfte. Enbart det faktum att skadeförsäkringsbolag kan utnyttjas för penningtvättsändamål bör anses utgöra ett motiv för att även inkludera skadeförsäkringsrörelse i penningtvättsregelverkets tillämpningsområde.

4 Individuell och allmän riskbedömning

4.1 Individuell riskbedömning

4.1.1 Försäkringstagarbegreppet

Försäkringstagaren är försäkringsbolagets kund och därmed den som ska vara föremål för åtgärder för kundkännedom.⁷⁵ Försäkringstagaren är kund då det är mellan denna och försäkringsbolaget som avtal sluts. Därmed är försäkrade enligt FAL 1 kap. 4 §, förutsatt att den inte är försäkringstagare, och förmånstagare inte att betrakta som försäkringsbolags kunder. Inte heller en premiebetalare (som inte är försäkringstagare) är att betrakta som kund. Dock är både den medförsäkrade, förmånstagare samt premiebetalare av intresse ur penningtvättsaspekten. Det beror på att det är relevant att förstå de finansiella medlens ursprung och mottagare vid utbetalning. Det gäller även i de fall där medlen kommer från någon annan än kunden, varför frågor om premiebetalare eller förmånstagaren kan vara viktiga.⁷⁶

4.1.2 Kundkännedom

Av art. 11 i det fjärde penningtvättsdirektivet följer att åtgärder ska vidtas för ökad kundkännedom bland annat när affärsförbindelse ingås eller om det föreligger misstankar om penningtvätt. Enligt direktivets art. 18.2 ska medlemsstaterna kräva av sina verksamhetsutövare att i största möjliga mån övervaka och granska stora, komplexa och misstänkta transaktioner och transaktionsmönster. Avvikande eller misstänkta transaktioner eller beteenden ska medföra att åtgärder vidtas för ökad kundkännedom. Information som verksamhetsutövaren erhåller vid dessa åtgärder ska beaktas vid riskklassificeringen av kunden.⁷⁷ På så vis skaffar verksamhetsutövaren sig

⁷⁵ Prop. 2016/17:173 *Ytterligare åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism*, s. 282.

⁷⁶ SIMPT (2019), *Försäkringsföretag – Vägledning inom kundkännedom*, s. 3.

⁷⁷ Prop. 2016/17:173, s. 291.

ett underlag för bedömning av hur kunden kan väntas agera inom ramen för affärsförbindelsen vilket sannolikt kan användas för att jämföra med hur kunder i allmänhet använder de produkter eller tjänster som tillhandahålls av verksamhetsutövare.⁷⁸

Det fjärde penningtvättsdirektivet innehåller vissa särskilda bestämmelser, exempelvis art. 13.5 och 21, som är riktade mot försäkringsbolag som tillhandahåller livförsäkringar och andra investeringsrelaterade försäkringar. Enligt art. 13.5 första stycket i direktivet ska livförsäkringsbolagen vidta åtgärder för att skaffa sig ökad kundkännedom avseende sina kunder och den så kallade verkliga huvudmannen. Därutöver ska förmånstagaren identifieras enligt art. 13.5 första stycket a) i samma direktiv. För det fall att förmånstagaren inte kan identifieras följer det av art. 13.5 första stycket b) i samma direktiv att verksamhetsutövaren då ska inhämta tillräcklig information för att förmånstagarens identitet ska kunna avgöras vid tillfället för utbetalning. Motsvarande bestämmelse finns i 3 kap. 1 § PTL. Identiteten ska därefter kontrolleras vid utbetalningstillfället vilket följer av art. 13.5 andra stycket första meningen i direktivet och 3 kap. 9 § första stycket PTL.⁷⁹ Om det finns skäl att misstänka en transaktion för att utgöra ett led i penningtvätt får transaktionen inte utföras om ett avstående av utförandet skulle försvåra vidare utredning, vilket följer av 3 kap. 2 och 3 §§ PTL.⁸⁰

4.1.3 Kontroll av identitet

Det föreligger alltså en skyldighet för ett försäkringsbolag att vidta åtgärder för att öka sin kundkännedom och därmed bygga upp ett underlag för riskbedömningen. De åtgärder som ska vidtas är exempelvis att kundens identitet ska fastställas med hjälp av identitetshandlingar eller, om det rör sig om en juridisk person, registerutdrag. Det är även tillåtet att använda andra handlingar från oberoende och tillförlitliga källor om kunden. De uppgifter som ska fastställas är bland annat namn, adress, person- eller

⁷⁸ Prop. 2016/17:173 s. 288.

⁷⁹ Ibid., s. 281 ff.

⁸⁰ SOU 2021:42 s. 68 ff.

organisationsnummer och samordningsnummer. Omfattningen av kontrollåtgärder ska bestämmas, enligt 3 kap. 14–16 §§ PTL, av den risk som bedöms föreligga i kundrelationen.⁸¹ Om id-handling ej kan uppvisas eller efterfrågad information ej kan lämnas får försäkringsbolaget inte teckna försäkring, eller genomföra transaktion, vilket kan utläsas av 3 kap. 1 och 9 § 1 st PTL. Den som företräder ett företag eller är egen företagare måste kunna visa upp giltig id-handling och visa att den har rätt att företräda företaget, 3 kap. 7 § andra stycket PTL och art. 13.1 första stycket a) och andra stycket i det fjärde penningtvättsdirektivet.⁸²

4.1.4 Identifiering av verklig huvudman

Enligt 3 kap. 8 § första stycket PTL, art. 13.1 första stycket b) och delar av art. 3.6 andra stycket a) i och ii i det fjärde penningtvättsdirektivet ska verksamhetsutövaren utreda om kunden har en ”verklig huvudman”.⁸³ I lagen (2017:631) om registrering av verkliga huvudmän anges under vilka omständigheter en juridisk person kan antas ha en verklig huvudman. Enligt 1 kap. 3 § samma lag definieras begreppet verklig huvudman som en fysisk person som, ensam eller tillsammans med någon annan, ytterst äger eller kontrollerar en juridisk person, eller en fysisk person till vars förmån någon annan handlar. Det ska alltså utredas hur den juridiska personens kontrollstruktur och ägarförhållanden är uppbyggd. Vad som menas med att ytterst äga eller kontrollera den juridiska personen kan utläsas av 1 kap. 4 § samma lag. Det som försäkringsbolaget behöver veta är om någon, och i så fall vem, äger mer än 25 % av företaget eller om någon har ett bestämmande inflytande i företaget. Enligt 1 kap. 5 § samma lag anges att en fysisk person ska antas utöva den yttersta kontrollen över en juridisk person, om hen tillsammans med en eller flera närstående, exempelvis make eller barn, kan kontrollera den juridisk personen enligt 1 kap. 4 §. Kunden måste kunna

⁸¹ Prop. 2016/17:173, s. 523.

⁸² Ibid., s. 523.

⁸³ Ibid., s. 241.

besvara frågor om verksamheten som den juridiska personen bedriver, omsättning etcetera.⁸⁴

Enligt 3 kap. 1 § lagen (2017:631) om registrering av verkliga huvudmän ska Bolagsverket registerföra verkliga huvudmän och andra uppgifter som anmäls. Det föreligger även en skyldighet för juridiska personer att till Bolagsverket anmäla uppgifter om den verkliga huvudmannen och dennes inflytande över verksamheten för registrering i registret över verkliga huvudmän, enligt 2 kap. 3 § i samma lag. Huvudmannaskap kan därför kontrolleras genom sökning hos Bolagsverket över registrerade huvudmannaskap. Dock framgår av förarbetena och art. 30.8 i fjärde penningtvättsdirektivet att en kontroll i registret inte alltid är tillräcklig för att uppfylla kravet på identifiering av den verkliga huvudmannen. Försäkringsbolagen kan alltså inte helt förlita sig på registret över verkliga huvudmän. I vissa fall, som inte framgår av förarbetena, måste bolagen vidta ytterligare åtgärder.⁸⁵ Identiteten hos huvudmannen ska fastställas för att affärsförbindelse ska kunna etableras och transaktioner utföras, vilket följer av 3 kap. 8 § PTL. Undantag från utredningsskyldigheten avseende den verkliga huvudmannen gäller kunder som utgör aktiebolag med aktier som är marknadsnoterade i Sverige, inom EES eller utanför EES, vilket följer av 3 kap. 8 § 2 st PTL.

Vidare, enligt 3 kap. 9 och 11 §§ PTL och art. 14.1 i det fjärde penningtvättsdirektivet, måste kontroll av identitet hos huvudmannen göras inför etablering av en affärsförbindelse eller utförande av transaktioner. Kontrollen kan undantagsvis slutföras i ett något senare skede, när affärsförbindelsen ingås, om det kontroll i ett tidigare skede skulle stöda den normala affärsverksamheten, vilket följer av art. 14.2 fjärde penningtvättsdirektivet. Av 3 kap. 26 § 2 p. och 27 § PTL samt art. 21 och 23 i det fjärde penningtvättsdirektivet följer att det även ska kontrolleras om huvudmannen har en politiskt utsatt ställning, eller är en familjemedlem eller

⁸⁴ SIMPT (2020), *Vägledning i frågor om verklig huvudman*, s. 4 ff.

⁸⁵ Prop. 2016/17:173, s. 242.

känd medarbetare till en sådan person. Härtill ska undersökas om personen är etablerad i ett land utanför EES som är stämplat som ett högriskredjeland.⁸⁶ Om hög risk bedöms föreligga ska godkännande från behörig beslutsfattare inom den egna organisationen inhämtas innan transaktioner görs av försäkringsbolaget. Den höga risken ska dessutom bestämma övervakningens omfattning.⁸⁷

I 3 kap. 26 § 2 p. PTL samt art. 13.5 andra stycket i det fjärde penningtvättsdirektivet finns bestämmelser som avser överlåtelse av livförsäkring eller annan investeringsrelaterad försäkring. Vid en sådan överlåtelse ska den verkliga huvudmannens identitet fastställas när försäkringens värde övergår mellan parterna. Enligt propositionen till PTL är den angivna artikelns innehåll något oklar och svår att fastställa men, enligt propositionen, får den förstås som så att det är mottagaren av överlåtelsen som utgör den verkliga huvudmannen. Detta med anledning av att mottagaren av den överlåtna försäkringen ska anses vara en ny kund och att en ny affärsförbindelse har inletts.⁸⁸

Det bör slutligen nämnas att kontroller och åtgärder enligt 3 kap. 26 § 2 p. PTL ska vidtas i den omfattning som bedöms behövas med hänsyn till risken som förknippas med kundrelationen, vilket följer av 3 kap. 28 § PTL.

4.1.5 Identifiering av förmånstagare

För det fall att det har upprättats ett förmånstagarförordnande ska försäkringsbolagen även kontrollera och identifiera förmånstagare, genom identitetshandlingar, registerutdrag eller andra uppgifter och handlingar inhämtade från en oberoende och tillförlitlig källa, såsom utdrag ur folkbokföringen.⁸⁹ Detta ska göras innan det första (eller enda) tillfället för utbetalning till förmånstagaren, 3 kap. 26 § 1 p. PTL. Hänsyn ska tas till den risk som kan förknippas med kundrelationen för att avgöra omfattningen av

⁸⁶ SOU 2021:42 s. 68 ff.

⁸⁷ Prop. 2016/17:173, s. 283.

⁸⁸ Ibid., s. 281 ff.

⁸⁹ Ibid., s. 282.

åtgärderna och kontrollerna avseende förmånstagare, vilket följer av 3 kap. 28 § PTL. Faktorer, som exempelvis att försäkringstagaren är etablerad i ett högriskland, eller är en person med politiskt utsatt ställning ska särskilt beaktas vilket kan utläsas av art. 21 och 23 i det fjärde penningtvättsdirektivet. Enligt Finansinspektionen har företag, som omfattas av myndighetens tillsyn samt av PTL, en skyldighet att vidta skärpta kundkännedomsåtgärder avseende kunder som utgörs av personer i politiskt utsatt ställning.⁹⁰ Det innebär att det ställs skärpta krav på kundkontroll när det gäller transaktioner eller affärsförbindelser med personer i politiskt utsatt ställning, det vill säga personer som har viktiga offentliga funktioner, exempelvis stats- eller regeringschefer, ministrar eller ambassadörer, och dessa personers närmaste familjemedlemmar och kända medarbetare.⁹¹ Ytterligare faktorer som kan motivera mer omfattande åtgärder är om kontroll av förmånstagarens identitet sker på distans, det vill säga inte via ett fysiskt möte. SIMPT har dock anført att med hänsyn till förmånstagarens icke-betydande roll som mottagare av ersättning föreligger det sällan anledning att vidta ytterligare åtgärder trots att kontrollen av identiteten sker på distans. Ytterligare faktorer att ta hänsyn till är bland annat till vilket land som utbetalningen ska ske eller vilken försäkringsprodukt som berörs i det aktuella fallet. Exempelvis bör livförsäkringsprodukter som utbetalas vid dödsfall anses mindre attraktiva för penningtvätt.⁹²

4.1.6 Affärsförbindelsens syfte och art

Verksamhetsutövaren ska inhämta information om affärsförbindelsens syfte och art. Informationen ska ligga till grund för en slags förväntansbild som kan användas som en utgångspunkt för hur kunden kan komma att agera inom ramen för relationen till försäkringsbolaget, enligt 3 kap. 12 § PTL och art.

⁹⁰ Finansinspektionen (2021), *Erfarenheter från penningtvättsrapporteringen*, Dnr 21-4810, s. 15 f.

⁹¹ Art. 2.1, skäl (1) och (2) Kommissionens direktiv 2006/70/EG av den 1 augusti 2006 om tillämpningsföreskrifter för Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/60/EG med avseende på definitionen av person i politiskt utsatt ställning, samt tekniska kriterier för att kunna tillämpa lägre krav på kundkontroll och göra undantag på grund av finansiell verksamhet som drivs tillfälligt eller i mycket begränsad om fattning.

⁹² SIMPT (2019) s. 8; Prop. 2016/17:173, s. 281.

13.1 första stycket c i det fjärde penningtvättsdirektivet. Omfattningen av åtgärder som försäkringsbolaget ska göra i form av kontroller och utredningar avgörs med hänsyn till riskklassificeringen av kunden, enligt 3 kap. 14–18 §§ PTL. Om det bedöms föreligga en hög risk ska särskilt omfattande kontroller, bedömningar och utredningar göras, exempelvis utredning av en juridisk persons ägarstruktur och övervakning av kundens affärsförbindelser.⁹³

Syftet med affärsförbindelsen borde kunna hävdas vara ungefär detsamma för flera olika försäkringsprodukter och syftet bör dessutom anses vara tydligt med tanke på produkternas benämningar och välavgränsade användningsområden. Syftet med exempelvis livförsäkring är generellt sett att täcka en dödsfallsrisk, eller att initiera ett långsiktigt sparande, med eller utan efterlevandeskydd.⁹⁴

Vad gäller affärsförbindelsens art bör försäkringsbolaget, främst avseende kapitalförsäkringar, be kunden svara på frågan om vilka aktiviteter och transaktioner som kunden ämnar vidta inom ramen för avtalet. Detta för att försäkringsbolaget ska bilda sig en uppfattning, en så kallad förväntansbild, av hur kunden kommer att hantera och använda den aktuella produkten. Utifrån förväntansbilden kan försäkringsbolaget uppmärksamma eventuella avvikelser i beteende, aktiviteter och transaktioner. Detta gäller främst de produkter där försäkringsbolagen inte själv bestämmer premier och när dessa ska betalas in och kundens förväntade aktiviteter och transaktioner är förutbestämda, vilket vissa försäkringsprodukter är, exempelvis pensionsförsäkringar, med hänsyn till deras karaktär och regleringen därom. I fråga om vissa produkter, främst försäkringar utan sparmoment, kan förenklade åtgärder för kundkännedom tillämpas och försäkringsbolagen behöver inte inhämta information i samma utsträckning.⁹⁵

Enligt 3 kap. 13 § PTL samt art. 13.1 första stycket d och art. 14.5 i det fjärde penningtvättsdirektivet ska försäkringsbolaget löpande och vid behov följa upp en pågående affärsförbindelse i syfte att säkerställa att kundkännedomen

⁹³ Prop. 2016/14:172, s. 529.

⁹⁴ SIMPT (2019), s. 6 f.

⁹⁵ Ibid., s. 6 f.

är uppdaterad och tillräcklig för att göra riskbedömning. Det syftar även till att kontrollera om det sker avvikande beteenden i form av transaktioner eller andra aktiviteter. Kundens riskprofil samt den allmänna riskbedömningen i försäkringsbolaget avgör hur ofta som den löpande uppföljningen bör genomföras.⁹⁶

4.1.7 Skärpta åtgärder vid hög risk

Av 3 kap. 16 § och art. 18.1 i det fjärde penningtvättsdirektivet följer att skärpta åtgärder krävs för göra en särskilt grundlig utredning av den fysiska eller juridiska personen. I bestämmelsen anges åtgärder som bör vara normalt förekommande vid hög risk. Åtgärderna består i inhämtande av ytterligare information om kundens affärsverksamhet eller ekonomiska situation och uppgifter om varifrån kundens ekonomiska medel kommer.⁹⁷

Skärpta åtgärder ska även vidtas för det fall att kunden, förmånstagaren eller dennas verkliga huvudman eller en mellanhand är etablerad i ett högrisktredjeland, vilket följer av 3 kap. 17 § PTL samt art. 18.1 och 2 i det fjärde penningtvättsdirektivet. Det behövs dock inte vidtas skärpta åtgärder avseende kunder som är etablerad i ett högrisktredjeland, såvida det finns ett dotterföretag eller en filial till kunden med hemvist inom EES och förutsatt att punkterna i 3 kap. 17 § tredje stycket PTL stämmer in på dotterföretaget eller filialen.⁹⁸ Försäkringsbolagen ska alltså vara särskilt uppmärksamma avseende ärenden med transaktioner, aktiviteter eller någon annan koppling till jurisdiktioner som saknar en effektiv övervakning i syfte att bekämpa penningtvätt.⁹⁹

När försäkringsbolaget ska identifiera de risker som är knutna till en kund och dess eventuella verkliga huvudmän bör bolaget beakta risker med avseende

⁹⁶ SIMPT (2019), s. 7.

⁹⁷ Prop. 2016/17:173, s. 529.

⁹⁸ Ibid., s. 530.

⁹⁹ ESAs Joint Committee (2017), *Slutliga riktlinjer – Gemensamma riktlinjer enligt artiklarna 17 och 18.4 i direktiv (EU) 2015/849 om förenklade och skärpta åtgärder för kundkännedom och de faktorer som kreditinstitut och finansiella institut ska beakta när de bedömer den risk för penningtvätt och finansiering av terrorism som sammanhänger med enskilda affärsförbindelser och enstaka transaktioner*, JC 2017 37 04/01/2018, s. 63 f.

på dess verksamhet, exempelvis om det finns kopplingar till sektorer som förknippas med högre risk för korruption såsom byggsektorn, läkemedelsbranschen eller vapenhandel.¹⁰⁰

Vidare bör kundens och kundens verkliga huvudmans anseende beaktas, exempelvis om det finns negativa skrivelser i pressen eller anklagelser gentemot kunden om brottslighet. Slutligen, bör försäkringsbolaget ta hänsyn till vilken typ av kund och huvudman det rör sig om och hur denne uppträder, exempelvis om det föreligger tvivel eller om kunden kräver orimligt hög sekretess.¹⁰¹

Det finns även exempel på beteende hos kunden som försäkringsbolagen kan uppmärksamma och som kan motivera skärpta åtgärder på grund av hög risk. Exempel på sådant beteende kan vara att kunden ofta gör återköp utan förklaringar, att kunden överlåter avtalet till en synbart orelaterad tredje part, att kunden lägger fram önskemål om att ändra eller öka försäkringsbeloppet eller premierna till en ovanlig nivå. Ytterligare exempel är att betalningar görs från olika bankkonton utan förklaring eller från banker som inte är etablerade i kundens bosatt.¹⁰²

Faktorer som talar för att risken för penningtvätt kan bedömas som låg är om livförsäkringen ägs av ett företag och kunden är ett offentligt bolag som är marknadsnoterat, ett finansiellt institut som omfattas av PTL, omfattas av krav på öppen redovisning av företagsstruktur och om kunden är en juridisk person som är etablerad inom EES.¹⁰³

4.1.8 Undantag från kontraheringsplikten

Enligt 11 kap. 1 § första stycket försäkringsavtalslagen (2005:104) får ett livförsäkringsbolag inte vägra en någon att teckna en försäkring som bolaget normalt tillhandhåller allmänheter när de fått de uppgifter som behövs för att

¹⁰⁰ ESAs Joint Committee, s. 8 ff.

¹⁰¹ Ibid., s. 8 ff.

¹⁰² Ibid., s. 62 f.

¹⁰³ Ibid., s. 62 f.

bedöma risken för försäkringsfall. I sådant fall kan försäkring endast nekas om det finns särskilda skäl för vägran. Med andra ord föreligger kontraheringsplikt. Som särskilda skäl räknas bland annat kundens individuella omständigheter. Exempel på omständigheter är om det inte finns tillräckligt med uppgifter om kunden för att bedöma risken.¹⁰⁴ Det följer även av 3 kap. 1 § PTL att om kundkännedomen inte är tillräcklig för att bedöma risk får affärsförbindelse ej etableras och transaktioner får ej utföras. Om en kund är ovillig att samarbeta med försäkringsbolaget vid besvarandet av andra frågor som syftar till att åstadkomma en ökad kundkännedom kan en fördjupad granskning av kunden motiveras och försäkringsskydd kan nekas utan att några skäl för detta behöver redovisas.¹⁰⁵ Det gäller även vid andra aktiviteter som avviker från vad verksamhetsutövaren har anledning att förvänta sig utifrån den kännedom om kunden som verksamhetsutövaren skaffat sig. Huruvida försäkringsbolaget ska göra en fördjupad granskning av kunden beror dock på riskklassificeringen av kundrelationen. Om det förekommer andra skäl att misstänka penningtvätt, utan att avvikande transaktioner eller aktiviteter förekommit bör försäkringsbolaget ändå vidta fördjupande kundkännedomsåtgärder.¹⁰⁶ Ytterligare omständigheter som ett försäkringsbolag kan åberopa till stöd för att frångå kontraheringsplikten är exempelvis om det finns något som indikerar på att kunden gjort sig skyldig till brott som kan vara viktigt för försäkringsbolag att vara uppmärksam på, exempelvis bedrägeribrott.¹⁰⁷

För det fall att försäkringsbolaget inte har en affärsförbindelse med en viss kund ska åtgärderna för att uppnå ökad kundkännedom vidtas vid eventuella transaktioner som överstiger vissa angivna belopp vilket följer av 3 kap. 4 § PTL. I vissa fall kan försäkringsbolaget förlita sig på kundkännedom som utarbetats av andra verksamhetsutövare. Bestämmelser kring en sådan situation finns i 3 kap. 21–24 §§ PTL.

¹⁰⁴ SIMPT (2019), s. 5.

¹⁰⁵ Lindell- Frantz, Eva (2009), Uppsatser om försäkringsavtalslagen – Personförsäkring och kontraheringsplikt, Stockholm: Jure Förlag AB, s.76.

¹⁰⁶ Prop. 2016/17:173 s. 288 f.

¹⁰⁷ SIMPT (2019), s. 5.

Om försäkringsbolagen misstänker att en transaktion har koppling till vinning av brottslig handling ska livförsäkringsbolagen avstå från att utföra den. Rapportering till finansunderrättelsen ska ske och därefter ska försäkringsbolagen invänta klartecken på om transaktionen kan utföras eller inte. Detta följer av art. 35.1 fjärde penningtvättsdirektivet. Däremot enligt art. 35.2 fjärde penningtvättsdirektivet anges att om försäkringsbolaget omöjliggör kan avstå från att genomföra transaktionen, eller om ett utförande av transaktionen kan gynna en utredning av den misstänkta penningtvätten, kan transaktionen utföras förutsatt att information om detta når finansunderrättelseenheten. Artikeln är implementerad i 3 kap. 3 § PTL som förbjuder att transaktioner utförs vid misstanke på skälig grund med undantag för om det inte anses möjligt att avstå utförandet av en misstänkt transaktion. Ytterligare ett undantag medges om avståendet sannolikt skulle försvåra utredningen. Oavsett får försäkringsbolagen, enligt art. 39.1 fjärde penningtvättsdirektivet, inte röja uppgifter om den misstänkta penningtvätten.¹⁰⁸

Som klargjorts ovan (avsnitt 2.3) framgår det av en utredning från 2021 att det finns en viss brist på vägledning i form av praxis för verksamhetsutövarna om hur regelverket ska praktiseras. I utredningen framgick det bland annat med anledning av bristen på tydlig vägledning föreligger en risk för att verksamhetsutövare utesluter hela kategorier av kunder (exempelvis asylsökande) för att undvika risker, vilket benämns *deriskning*.¹⁰⁹

4.2 Allmän riskbedömning

Som framgått av detta kapitel ska försäkringsbolagen vidta en rad åtgärder för att öka kundkännedomen. För att avgöra kundens riskprofil, enligt 2 kap. 3 § första stycket PTL, ska försäkringsbolagen dels använda den kännedom som försäkringsbolaget har om den enskilda kunden, dels den allmänna riskbedömningen.¹¹⁰

¹⁰⁸ Prop. 2016/17:173, s. 301.

¹⁰⁹ SOU 2021:42, s. 131 f.

¹¹⁰ Prop. 2016/17:173, s. 206; SOU 2021:42, s. 67 f.

Försäkringsbolagen ska, enligt 2 kap. 1 § PTL och art. 8.1 fjärde penningtvättsdirektivet, vidta åtgärder för att identifiera och bedöma den risk för penningtvätt som är knuten till de produkter de erbjuder, de geografiska områden som försäkringsbolagen verkar inom och dess distributionskanaler. Åtgärderna måste stå i proportion till försäkringsverksamhetens art och storlek, enligt 2 kap. 2 § PTL. Den allmänna riskbedömningen ska dokumenteras och hållas uppdaterade och aktuella, enligt art 8.2 i fjärde penningtvättsdirektivet.¹¹¹ Bedömningen ligger till grund för försäkringsbolagens rutiner, riktlinjer och övervakande aktiviteter, enligt 2 kap. 2 § PTL. För att bedöma riskerna behöver verksamhetsutövaren dels ha god kännedom om sårbarheten i den egna verksamheten, dels ha god kännedom om hur kriminaliteten utvecklas i omvärlden.¹¹²

När risker som sammanhänger med försäkringsbolagens produkter ska identifieras bör brist på transparens, komplexitetsgrad, värde och storlek beaktas. Möjliggör produkterna för kunderna att vara anonyma är det lätt för kunden att dölja sin identitet vilket är en riskfaktor. Är en transaktion komplex och involverar flera parter och länder är det att betrakta som en riskfaktor som sammanhänger med komplexitetsgraden hos en försäkring. Vidare bör försäkringsbolagen beakta risker som sammanhänger med produktens värde eller storlek. Det ska då bland annat tas hänsyn till om den möjliggör transaktioner med högt värde och om det finns tak för dess värde eller premiernas storlek.¹¹³ FATF talar i detta avseende om ifall det medges betalningar från tredje parter, stora premieinbetalningar eller kontantinbetalningar ökar flexibiliteten i fråga om betalningar men också risken för att försäkringsbolagen nyttjas för penningtvätt. Om produkten dessutom medger deluttag eller återköp, det vill säga enkel tillgång till medlen talar även det för att risken för att utnyttjas för penningtvätt är större.¹¹⁴

¹¹¹ ESAs Joint Committee (2017), s. 5 f.

¹¹² Ibid., s. 5 f.

¹¹³ Ibid., s. 63.

¹¹⁴ Ibid., s. 60 f.

Kapitalförsäkringar är till sin karaktär mer flexibla än vad pensionsförsäkringar är. Mer flexibilitet medför större risk för penningtvätt av den anledningen att kunden inte binder kapitalet på samma sätt som i pensionsförsäkring. Kunden har i detta fall en större möjlighet att förfoga över kapitalet genom återköp än vad man har när det rör sig om en pensionsförsäkring. Det gör att den aktuella produkten blir mer attraktiv för att nyttjas till penningtvätt. Flexibiliteten i kapitalförsäkringar ligger även i det att försäkringstagaren är fri att välja förmånstagare, både juridisk och fysisk person, vilket kan innebära en ökad risk för penningtvätt. Vidare är pensionsförsäkring mindre riskfylld än kapitalförsäkringar även med avseende på att utbetalning tidigast kan ske till den försäkrade när denne fyller 55 år och att utbetalningstiden är på minst fem år samt att förmånstagarkretsen är begränsad. Utbetalning av ålderspension och efterlevandepension är begränsat till den försäkrade. De kan varken pantsättas, belånas eller återköpas. Endast i undantagsfall kan pensionen återköpas, till exempel om det rör sig om små belopp eller om Skatteverket bedömer att det föreligger synnerliga skäl för att medge återköp.¹¹⁵ Enligt FATF finns det dock faktorer som kan bidra till att risken för penningtvätt minskar, exempelvis om produkten endast utbetalas när en i förväg angiven händelse inträffar, exempelvis dödsfall. Ett annat exempel är om den inte har något återköpsvärde och inget investeringsinslag. Om produkten endast medger regelbundna betalningar av låga premier eller om den bara är tillgänglig genom arbetsgivare, till exempel pension. När inbetalningen sker i form av avdrag på lön och överlåtelse inte tillåts är ytterligare exempel på när risken anses vara mindre.¹¹⁶

För att identifiera risk som är knutna till distributionskanalerna bör försäkringsbolagen beakta risker avseende affärsförbindelser som hanteras på distans och inte genom fysiska möten. Om avtal sluts via nätet, post eller per telefon bör risken för penningtvätt bedömas vara hög såvida inga tillräckliga skyddsåtgärder vidtas, exempelvis elektronisk underskrift eller elektroniska

¹¹⁵ SIMPT (2017), s. 5 f.

¹¹⁶ Ibid., s. 60 f.

ID-handlingar som uppfyller de krav som ställs upp i förordning (EU) nr 910/2014¹¹⁷. Försäkringsbolagen bör även beakta risker knutna till mellanhänder som kunden använder för att genomföra affärsförbindelsen. Har försäkringsbolaget god kännedom om mellanhänderna och om riskbedömningen i övrigt är tillfredställande bör risken för penningtvätt dock bedömas vara lägre.¹¹⁸

4.3 Delanalys

Som framgått av detta kapitel ska livförsäkringsbolag ha en god kundkännedom. Det ska finnas tillräckligt med underlag om en särskild kund för att ett försäkringsbolag ska kunna uppmärksamma framtida avvikande beteenden. Med avvikande beteenden avses aktiviteter som avviker från den förväntansbild som försäkringsbolaget har bildat sig i samband med att kundrelationen etablerades. Ett avvikande beteende kan även handla om att en aktivitet eller en transaktion avviker från vad som normalt beteende eller normala åtgärder enligt verksamhetsutövaren. Vilka åtgärder som försäkringsbolag behöver vidta för att öka kundkännedomen beror på hur omfattande risken för penningtvätt är i försäkringsbolaget. Ju högre risken är att företagets verksamhet utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism, desto mer omfattande åtgärder måste företaget vidta.

Försäkringsbolag förväntas vidta grundläggande åtgärder för att identifiera kunden genom kontroll av identitetshandlingar eller registerutdrag. Om kunden företräder eller på något sätt utför transaktioner eller aktiviteter till förmån för någon annan, fysisk eller juridisk person, måste försäkringsbolaget ta reda vem den personen är, det vill säga vem som är den verkliga huvudmannen. Därutöver ska uppgifter inhämtas om den juridiska personens omsättning och om verksamheten som bedrivs. Försäkringsbolaget är skyldigt att kontrollera identiteten hos såväl nya som befintliga kunder som

¹¹⁷ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 910/2014 av den 23 juli 2014 om elektronisk identifiering och betrodda tjänster för elektroniska transaktioner på den inre marknaden och om upphävande av direktiv 1999/93/EG.

¹¹⁸ ESAs Joint Committee (2017), s. 63.

antingen vill teckna en försäkring eller genomföra en transaktion. Försäkringsbolaget behöver därutöver ställa kompletterande frågor för att öka kännedomen om kunden och bilda sig en uppfattning av vad som kan förväntas av kunden inom ramen för affärsförbindelsen. Baserat på kundkännedomen, kundens riskprofil och den allmänna riskbedömningen kan försäkringsbolaget avgöra hur stor risken är för att man utnyttjas för penningtvätt.

En konsekvens av det lagstadgade kravet på att god kundkännedom är att de åtgärder som försäkringsbolag måste företa riskerar att inkräkta på den personliga integriteten. Detta beror på att regleringen medför att fler personuppgifter behandlas och bevaras. Det kan därutöver ifrågasättas om och i så fall vilken mån som försäkringsbolagens handläggare bedömer sina kunder utifrån objektiva grunder. Det faktum att försäkringsbolagen ska skapa en egen förväntansbild av varje kund kan ifrågasättas hur rättssäkert det är. Baseras misstankar kring kunderna på subjektiva erfarenheter och åsikter istället för konkreta objektiva förhållningspunkter finns en avsevärd risk för diskriminering och deriskring. För att förhindra en sådan risk skulle lagstiftaren möjligen korrigera kraven på kundkännedom på så vis att riskbedömningen enbart baseras på objektiva omständigheter, exempelvis om en försäkringstagare som är en juridisk person har dolda ägare eller komplicerad ägarstruktur. Detta i stället för att basera riskbedömningen på försäkringstagarens beteende eller ursprung.

Som nämnts kan pensionsförsäkringen enbart återköpas i undantagsfall. För det första framgår inte vad som utgör små belopp. Det kan knappast vara tänkt att de finansiella verksamhetsutövarna ska avgöra detta. Dessutom kan undantaget medföra att det ges en öppning för att genomföra penningtvätt genom att utnyttja sin pensionsförsäkring genom att återköpa små belopp, kanske flera gånger istället för ett större belopp som inte är tillåtet och riskerar att dra till sig med uppmärksamhet. För det andra kan ifrågasättas vilken möjlighet som SIMPT faktiskt har att medge ett undantag. Enligt min mening bör anses ankomma på lagstiftaren att besluta om detta.

5 Övriga skyldigheter

5.1 Tillsynsmyndigheten

Av 7 kap. 2 § PTL och av art. 47 och 48 fjärde penningtvättsdirektivet framgår att genom tillsyn kontrolleras försäkringsbolagen att dess verksamhet drivs i enlighet med PTL och de föreskrifter som meddelats med stöd av lagen. Tillsynen över försäkringsbolagens verksamhet i fråga om efterlevandet av PTL utövas av Länsstyrelserna i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län (de så kallade penningtvättsstyrelserna). Enligt 7 kap. 3 och 4 §§ PTL är verksamhetsutövarna som omfattas av PTL anmälningspliktiga till Bolagsverket och att tillsynsmyndigheten får förelägga den som driver verksamhet att göra en anmälan om sådan inte redan gjorts. Länsstyrelserna får även begära av försäkringsbolagen att inkomma med upplysningar och ge tillgång till handlingar som behövs för tillsynen. Länsstyrelserna får också besluta om att genomföra platsbesök om det bedöms som nödvändigt. Länsstyrelserna har dessutom behörighet att vidta ingripande åtgärder i de fall verksamheter har gjort sig skyldig till brott eller åsidosättande av sina skyldigheter. Det gäller verksamheter som rymmer under Länsstyrelsernas tillsyn och som är anmälningspliktiga till Bolagsverket, exempelvis försäkringsbolagen.¹¹⁹

Finansinspektionen är den statliga myndighet som reglerar och övervakar finansmarknaden. Finansinspektionen utövar därtill tillsyn över finansiella verksamhetsutövare i Sverige. Art. 48 i fjärde penningtvättsdirektivet anger att Finansinspektionen ska hållas uppdaterad avseende risker för penningtvätt som föreligger såväl nationellt som internationellt, knutet till de verksamhetsutövare som de utövar tillsyn över. Utifrån informationen kring risker som Finansinspektionen erhåller ska Finansinspektionen bestämma frekvensen och intensiteten på tillsynen.¹²⁰ Specifika regler för tillsynen över försäkringsbolagen finns i 17 kap. FRL.

¹¹⁹ Prop. 2016/17:173, s. 332 f.

¹²⁰ SOU 2021:42, s. 86.

5.2 Interna riktlinjer och rutiner

Det fjärde penningtvättsdirektivet stadgar att verksamhetsutövare som omfattas av regelverket ska ha riktlinjer och rutiner för att reducera och hantera risker för penningtvätt vilket följer av art. 8.3 i fjärde penningtvättsdirektivet. Om det anses motiverat med hänvisning till verksamhetens storlek och natur ska en efterlevnadsansvarig på ledningsnivå samt en oberoende granskningsfunktion utses vilket görs i enlighet med art. 8.4 a och b i fjärde penningtvättsdirektivet. Med verksamhetens storlek och natur åsyftas verksamhetens art, det vill säga vilken typ av verksamhet som bedrivs, vilken typ av varor eller tjänster som säljs, komplexiteten i dessa samt andra liknande omständigheter samt med avseende på risken för penningtvätt.¹²¹

Rutinerna och riktlinjerna avseende försäkringsbolagets arbete mot penningtvätt, exempelvis vad gäller kundkännedom och övervakning, ska vara dokumenterade. Dokumenten ska kontinuerligt ses över och uppdateras.¹²² Att försäkringsbolag i Sverige ska ha en policy för riskhanteringen dokumenterad framgår även av bestämmelserna i 10 kap. 6 § 1 st FRL och art. 44.1 Solvens II-direktivet¹²³ som anger att försäkringsbolag ska ha system för riskhantering innehållande bland annat strategier, processer och rapporteringsrutiner för risker. Liknande bestämmelse finns i art. 259.1 Solvens II-förordningen¹²⁴ som dessutom tillägger att styrdokumentet ska på ett tydligt och effektivt sätt informera om materiella risker, godkända risktoleransgränser samt att riskerna ska definieras samt kategoriseras.¹²⁵ Att styrdokumentet ska innehålla definitioner av riskkategorier följer även av riktlinje 18 i Eiopas riktlinjer för företagsstyrningssystem som även anger att

¹²¹ Prop. 2016/17:173, s. 318 ff.

¹²² Ibid., s. 325.

¹²³ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/138/EG av den 25 november 2009 om upptagande och utövande av försäkrings- och återförsäkringsverksamhet (Solvens II).

¹²⁴ Kommissionens delegerade förordning (EU) 2015/35 av den 10 oktober 2014 om komplettering av Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/138/EG om upptagande och upptagande av försäkringsverksamhet (Solvens II).

¹²⁵ Prop. 2016/17:173, s. 352 f.

styrdokumentet ska redogöra för metoder för riskmätning.¹²⁶ Enligt 2 kap. 8 § PTL ska rutinernas och riktlinjernas omfattning och innehåll bestämmas utifrån försäkringsbolagens storlek, verksamhetens art och riskerna för penningtvätt enligt den allmänna riskbedömningen.¹²⁷ Vad systemet och styrdokumentet ska innefatta framgår av bestämmelserna i 10 kap 7 § FRL, art. 260 Solvens II-förordningen samt art. 44.2 Solvens II-direktivet. Det ska bland annat innefatta försäkringsrisker, återförsäkringsrisker och riskreduceringstekniker. Som framgått stadgar solvensregelverket att ett försäkringsbolag ska ha styrdokument för riskhantering men det ska dessutom finnas styrdokument för riskkontrollen. Av 10 kap. 11 § 1 st FRL samt art. 45.1 Solvens II-direktivet följer att försäkringsbolag ska genomföra en egen risk- och solvensbedömning och i riktlinje 4 i Eiopas riktlinjer för egen risk- och solvensbedömning anges att det ska finnas ett styrdokument för den aktuella bedömningen.¹²⁸ Styrdokumentet ska enligt Finansinspektionen innefatta processer, beslutsfattande samt tidsplaner för arbetsgången.¹²⁹

5.3 Utbildning

I en skrivelse från 2013 angav regeringen att ökade kunskapsfrämjande insatser bör prioriteras i syfte att bekämpa penningtvätt. Regeringen hänvisade till de nationella riskbedömningsrapporterna från 2013 och 2014 där det framgick att det finns för lite kunskap om hur problematiken relaterat till penningtvätt och finansiering av terrorism de facto ser ut i Sverige. Det framfördes att många verksamhetsutövare uttrycker ett behov av bättre och mer omfattande vägledning för åtgärder mot penningtvätt kopplade till deras verksamheter. Till följd av riskbedömningen konstaterade regeringen att kunskapen på området måste öka och spridas mer effektivt.¹³⁰ Detta konstaterande gjordes dock för 8 år sedan och sedan dess har bland annat

¹²⁶ EIOPA (2016), *Riktlinjer för egen risk- och solvensbedömning*, EIOPA-BoS-14/259 SV.

¹²⁷ Prop. 2016/17:173, s. 325.

¹²⁸ Eckerberg, Per (2019), *Solvensregler – en brukansvisning till försäkringsföretagens solvensregler*, uppl. 1:1, Nacka: Scandinavian RE Production AB, s. 427; EIOPA (2016).

¹²⁹ Finansinspektionen (2019), *Försäkringsföretagens egna risk- och solvensbedömningar*, Dnr 19-9807, s. 8.

¹³⁰ Finansdepartementet (2015), *En nationell strategi för en effektiv regim för bekämpning av penningtvätt och finansiering av terrorism*, Skr. 2013/14:245 s. 18 ff.

FATF, SIMPT och Finansinspektionen upprättat vägledningar och riktlinjer vilket främjar kunskapen och medvetenheten kring ämnet.

Finansinspektionen föreskriver att ett företag ska se till att personer som utför arbetsuppgifter som är av betydelse för att förhindra att verksamheten utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism fortlöpande får relevanta utbildning och information. Det gäller både anställda, uppdragstagare samt andra inom verksamheten. Utbildningens innehåll ska anpassas efter den anställdes uppgifter, ansvar samt företagets allmänna riskbedömning. Information om regleringen och riktlinjer ska framgå av utbildningen samt information om penningtvättsmetoder, mönster och trender. Dokumentation ska göras avseende utbildningens innehåll samt deltagare.¹³¹

5.4 Övervakning av affärsförbindelser och transaktioner

Försäkringsbolagen är skyldig att övervaka pågående affärsförbindelser och bedöma enstaka transaktioner i syfte att upptäcka aktiviteter och transaktioner, som kan antas ingå som ett led i penningtvätt eller finansiering av terrorism. Det räcker att försäkringsbolaget har skälig grund för misstankar om att aktiviteterna eller transaktionerna utgör ett led i penningtvätt. I så fall ska alla omständigheter som tyder på detta rapporteras till finansunderrättelseenheten. Hur omfattande försäkringsbolagets övervakande verksamhet ska vara beror på vilka risker som försäkringsbolaget bedömer finnas baserat på deras allmänna riskbedömning, kundernas riskprofiler och andra omständigheter eller annan information som kan motivera övervakning. Bestämmelser avseende detta finns i 4 kap. 1–3 §§ PTL, art. 13.1 d fjärde penningtvättsdirektivet.¹³²

¹³¹ Finansinspektionen (2020) *Utbildning*, <https://www.fi.se/penningtvatt-utbildning#fk>, hämtad 2021-09-24.

¹³² SOU 2021:42, s. 72 f.; Prop. 2016/17:173, s. 286 ff.

Riskbedömningarna ska följas upp och hållas uppdaterade. Försäkringsbolagen bör också se till att de har system och kontroller för att säkerställa att nya risker identifieras. Exempel på system och kontroller som försäkringsbolagen bör införliva i syfte att fullfölja sin skyldighet att övervaka är processer som säkerställer att företaget regelbundet ser över relevanta informationskällor. Detta kan exempelvis bestå i att regelbundet granska rapporter i medierna som är relevanta för de sektorer eller geografiska områden som försäkringsbolaget verkar inom och att regelbundet granska varningar och rapporter från brottsbekämpande myndigheter. Det bör också införas processer som fångar upp och granskar information om risker med nya produkter.¹³³

5.5 Rapporteringsplikt

Om ett försäkringsbolag misstänker penningtvätt, eller försök till penningtvätt, efter det att försäkringsbolaget genomfört åtgärder för ökad kundkännedom, ska försäkringsbolaget göra en rapportering om sina misstankar till finansunderrättelseenheten vilket framgår av art. 33.1 a och 33.1 andra stycket fjärde penningtvättsdirektivet. Om försäkringsbolaget bedömer att tillräcklig kundkännedom finns och försäkringsbolaget väljer att inte ingå affärsförbindelse med en viss kund finns det ingen skyldighet för försäkringsbolaget att rapportera till finansunderrättelseenheten men av art. 14.4 i fjärde penningtvättsdirektivet följer att försäkringsbolaget ska överväga att rapportera. Här skiljer sig Finansinspektionens uttalanden avseende rapporteringsplikten i viss mån från fjärde penningtvättsdirektivet. Finansinspektionen anför nämligen i sina riktlinjer att rapportering ska ske även om försäkringsbolaget inte väljer att utföra transaktionen, eller om affärsförbindelsen nekas. För att verksamhetsutövaren ska vara skyldig att rapportera transaktionen eller aktiviteter till Finanspolisen krävs dock att försäkringsbolaget skäligen kan misstänka att transaktionen utgör ett led i penningtvätt.¹³⁴ Huruvida ett försäkringsbolag ska eller bör, vid misstanke om försök till penningtvätt, neka kundens begäran om att ingå en

¹³³ ESAs Joint Committee (2017), s. 24 f.

¹³⁴ Finansinspektionen (2021), s. 22 f.

affärsförbindelse eller genomföra en transaktion är oklart. För det fall ett försäkringsbolag åsidosätter sin rapporteringsplikt riskerar att åläggas att betala en sanktionsavgift vilket framgår av 7 kap. 11 § 1 st PTL.¹³⁵

För det fall att ett försäkringsbolag agerar i strid mot penningtvättsregelverket ska det finnas möjlighet, i form av ett rapporteringssystem, för anställda inom försäkringsbolaget att internt göra anmälningar om överträdelserna. Anmälningarna ska kunna göras genom en särskild, självständig och anonym kanal som står i proportion till försäkringsbolagets storlek. En sådan anmälan blir en allmän handling hos Finansinspektionen som är mottagande myndighet av rapporteringen. Uppgifter i den allmänna handlingen kan beläggas med sekretess i den mån som medges av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).¹³⁶ Vidare förskrivs det i solvensregelverket att försäkringsbolagen ska ha styrdokument i bolaget för att åstadkomma god intern kontroll vilket framgår av bestämmelserna i 10 kap. 2 § och 14 §§ FRL samt följer av art. 35.5 Solvens II-direktivet.¹³⁷

I syfte att skydda den som anmäler försäkringsbolagets överträdelser finns bestämmelser bland annat i fjärde penningtvättsdirektivet om att anmälaren garanteras skydd, såvida inte offentliggörande krävs i enlighet med svensk rätt i samband med utredningar eller efterföljande rättsliga förfaranden. Sedan 2016–2017 när det fjärde penningtvättsdirektivet implementerades i svensk rätt har en ny visselblåsarlagstiftning antagits. Europaparlamentet och Europeiska unionens råd antog den 23 oktober 2019 (EU) 2019/1936 om skydd för personer som rapporterar om överträdelser av unionsrätten, det så kallade visselblåsarldirektivet. Direktivet fastställer miniminormer till skydd för rapporterande personer i syfte att stärka genomförandet av unionsrätten på områden som bland annat förhindrande av penningtvätt och finansiering av terrorism. Direktivet omfattar överträdelser som riktar sig mot EU:s finansiella intressen och överträdelser som rör den inre marknaden. Enligt

¹³⁵ Prop. 2016/17:173, s. 292.

¹³⁶ Ibid., s. 325 ff.

¹³⁷ Eckerberg (2019), s. 490–491.

direktivet skyddas rapportering och vissa andra personer från såväl direkta som indirekta repressalier.¹³⁸

5.6 Bevarande av uppgifter och uppgiftsskyldighet

I samband med att försäkringsbolaget utreder kunden för att öka kundkännedomen behandlas och bevaras personuppgifter. Bestämmelser om behandling av personuppgifter finns i art. 40, 41 och 43 i fjärde penningtvättsdirektivet. Av artiklarna följer bland annat att behandling av personuppgifter omfattas av det så kallade allmänna dataskyddsförordningen, GDPR.¹³⁹ Enligt förarbetena till PTL förutsätts behandling och bevarande av personuppgifter utföras i syfte att förebygga penningtvätt och möjliggöra för försäkringsbolaget att fullfölja sina skyldigheter enligt direktivet. Försäkringsbolagen ska inte, med anledning av GDPR, hindras att rapportera, utreda och arbeta mot penningtvätt.¹⁴⁰

Utgångspunkten är att verksamhetsutövare som hanterar personuppgifter i sin verksamhet omfattas av GDPR, vilket följer av art. 3.1 GDPR. Det innebär att försäkringsbolaget inte får yppa för utomstående uppgifter om sina kunder vilket framgår av art. 5.1(f) GDPR.¹⁴¹ Ett undantag är livförsäkringsbolag som på finansunderrättelseenhetens begäran är skyldiga att utan dröjsmål lämna uppgifter som behövs för en utredning, enligt 4 kap. 6 § PTL och art. 33.1 b fjärde penningtvättsdirektivet. På så vis fullföljer försäkringsbolagen sin uppgiftsskyldighet och rapporteringsplikt. En vägran att följa finansunderrättelsens begäran om att lämna uppgifter innebär en risk för sanktionering.¹⁴² Därför ska kunduppgifter som kommit försäkringsbolagen tillhanda samt handlingar som styrker att transaktioner har ägt rum bevaras under en period på fem år efter det att affärsförbindelsen med kunden har

¹³⁸ Prop. 2020/21:193 *Genomförande av visseblåsdirektivet*, s. 23 f.

¹³⁹ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning, GDPR).

¹⁴⁰ Prop. 2016/17:173, s. 308.

¹⁴¹ SOU 2021:42, s. 72 f.; Prop. 2016/17:173, s. 286 ff.

¹⁴² Prop 2016/17:173, s. 295 f.

upphört eller efter den dag en transaktion utfördes, enligt 4 kap. 7 § PTL och art. 40.1 a och b fjärde penningtvättsdirektivet.¹⁴³ Vidare, följer det av art. 42 i fjärde penningtvättsdirektivet att det ska finnas ett system för att fullfölja skyldigheten att bevara uppgifterna och för att snabbt och enkelt kunna besvara förfrågningar om uppgifter från finansunderrättelseenheten. Systemet ska finnas genom trygga kanaler och säkerställa att förfrågningarna behandlas konfidentiellt.¹⁴⁴ FATF föreskriver att försäkringsbolagen ska dokumentera sina riskbedömningar avseende deras affärsförbindelser samt eventuella förändringar av riskbedömningarna för att säkerställa att finansunderrättelseenheten får tillräckliga och uppdaterade svar på sina förfrågningar.¹⁴⁵ I 5 kap. PTL finns särskilda bestämmelser som är kompletterande till dataskyddsförordningen.¹⁴⁶

5.7 Sanktioner

Enligt 7 kap. 10 § PTL och art. 58 fjärde penningtvättsdirektivet får tillsynsmyndigheten ingripa mot en verksamhetsutövare som överträder en penningtvättsregelverket, genom att utfärda ett föreläggande om rättelse eller genom beslut om sanktionsavgift. Enligt 12 § får tillsynsmyndigheten, om verksamhetsutövare är en juridisk person, även ingripa mot personer i dess styrelse, om verksamhetsutövaren har varit ansvarig för överträdelse som avses i 10 §. Ingripande förutsätter uppsåt eller grov oaktsamhet samt att överträdelsen är allvarlig, upprepad eller systematisk. Ingripandet sker antingen genom beslut att personen under en tid, lägst tre år och högst tio år, inte får upprätthålla sin funktion hos verksamhetsutövare som anges i 1 § 1 st eller beslut om sanktionsavgift vilket framgår av 18 kap. 2-2 a och 16 §§ FRL och art. 58.3, 59.2 d, 59.3 och 60.4 fjärde penningtvättsdirektivet.

Enligt 7 kap. 13 § PTL och 18 kap. 3 § FRL valet av ingripande baseras på hur allvarlig överträdelsen är, hur länge den har pågått, vilka skador som har

¹⁴³ Prop 2016/17:173, s. 315.

¹⁴⁴ Ibid., s. 296.

¹⁴⁵ ESAs Joint Committee (2017), s. 25.

¹⁴⁶ SOU 2021:42, s. 73.

uppstått och graden av ansvar. Tidigare överträdelser ska beaktas som en försvårande omständighet. I förmildrande riktning ska dock beaktas om försäkringsbolaget i väsentlig utsträckning samarbetat och därmed underlättat tillsynsmyndighetens utredning, och om överträdelsen snabbt upphört efter att den påtalats av tillsynsmyndigheten (se 7 kap. 13 § PTL).

Det följer av 7 kap. 14 § att sanktionsavgiften för ett försäkringsbolag ska som högst fastställas till det högsta av två gånger den vinst som verksamhetsutövaren gjort till följd av överträdelsen, om beloppet går att fastställa. Alternativt ska sanktionsavgiften fastställas till ett belopp i kronor motsvarande en miljon euro. Sanktionsavgiften får dock inte bestämmas till ett lägre belopp än 5000 SEK. I 16 § stadgas att när sanktionsavgiftens storlek fastställs ska särskild hänsyn tas till sådana omständigheter som anges i 13 § samt till den juridiska eller fysiska personens finansiella ställning och om det går att fastställa, den vinst som gjorts till följd av överträdelsen.

Tillsynsmyndigheten kan även fatta beslut om ingripande genom sanktionsföreläggande enligt 7 kap. 11 § 2 st och 12 § PTL vilket innebär att den fysiska personen som företräder bolaget föreläggs att inom en viss tid godkänna en sanktion som är bestämd till tid eller belopp. Om föreläggandet godkänts gäller det som ett domstolsavgörande som vunnit laga kraft. Ett godkännande som görs efter den tid som angetts i föreläggandet är utan verkan. Det bör även nämnas att tillsynsmyndigheten kan, i enlighet med 7 kap. 24 § PTL, förena sanktionsföreläggande med vite.

Försäkringsbolagen kan även bli skadeståndsskyldiga enligt 6 a. kap. 1 § gentemot anställda. Skadeståndsskyldigheten kan uppkomma för det fall 2 kap. 15 § och 6 kap. 4 a § PTL kränks. I 2 kap. 15 § PTL stadgas ett skydd för anställda i försäkringsbolagets från hot, hämnd eller andra fientliga åtgärder till följd av att de fullgör verksamhetsutövarens skyldigheter enligt PTL. En verksamhet som omfattas av PTL får inte utsätta verksamhetens deltagare för repressalier på grund av att denne har informerat om misstänkt penningtvätt eller finansiering av terrorism, internt eller till

Polismyndigheten. Ett liknande skydd mot repressalier finns även i 6 kap. 4 a § PTL där anställda, uppdragstagare samt andra som på liknande grund deltar i verksamheten skyddas mot repressalier på grund av att denne gjort anmälan om misstänkt överträdelse av bestämmelserna i PTL eller i föreskrifter som meddelats med stöd av PTL.

Ytterligare åtgärder som aktualiseras enligt fjärde penningtvättsdirektivet är att verksamhetsutövare som omfattas av regelverket ska kunna bli föremål för ett offentligt meddelande, en anmodan om att upphöra med sitt agerande och återkallande eller tillfällig indragning av auktorisering vilket framgår av artiklarna 59.2 a-c. Tillstånd att bedriva försäkringsverksamhet kan återkallas av Finansinspektionen vilket följer av 18 kap. 11–15 §§ FRL och 7 kap. 6 § PTL.

5.8 Delanalys

Penningtvättsregelverket har de senaste tio-tjugo åren skärpts ofta, i samband med ökad förståelse för brottets mönster. Detta kan tänkas medföra konsekvenser för brottslighet och det brottsförebyggande arbetet. En ökad insyn i kundkretsen, tydligare riktlinjer för anställda inom försäkringsbolagen och rapporteringsplikt kan antas ha en betydande förebyggande effekt. Ett ökat fokus och ett mer utvecklat arbete mot penningtvätt skapar större förutsättningar för att brottslighet avslöjas. Möjligheterna att komma till rätta med penningtvätt, skattebrott och annan brottslighet bör öka genom att bolagen genom utbildning får en ökad förståelse för hur penningtvätt kan gå till. Bättre kunskaper kan också ha en preventiv effekt eftersom det kan antas att vissa brott som skulle ha begåtts inom verksamheter inte genomförs därför att risken att bli upptäckt per automatik blir större.

I tidigare kapitel nämndes att penningtvättregelverket i viss mån inkräktar på kundernas personliga integritet. Lagstiftarens och de finansiella verksamhetsutövarnas intresse av att åstadkomma ökad kännedom om sina kunder står mot kundernas intresse av att bibehålla sin personliga integritet. Vad gäller de anställdas personliga integritet kan regelverket inkräkta även

där. För det fall att en anställd gör en anmälan till Finansinspektionen med anledning av att försäkringsbolaget agerar i strid med regelverket, riskerar denne att utsättas för repressalier. Dock omfattas anmälaren av det parallella regelverket visseblåsdirektivet som träder i kraft i december 2021. Då skyddet vid rapportering stärks kan en möjlig konsekvens bli att viljan att rapportera ökar vilket i sin tur stärker skyddet för den personliga integriteten och främjar även arbetet mot penningtvätt genom att verksamhetsutövares överträdelse av regelverket anmäls.

Som framgick av avsnittet om rapporteringsskyldighet finns det en viss otydlighet från lagstiftarens och Finansinspektionens sida. Huruvida rapporteringsskyldigheten gäller vid situationen när försäkringsbolagen nekar kundens begäran om att ingå en affärsförbindelse eller genomföra en transaktion är oklart. Å ena sidan talar lagstiftaren om att det inte åligger försäkringsbolagen en skyldighet att rapportera till finansunderrättelseenheten, det räcker att försäkringsbolaget överväger att rapportera. Å andra sidan anger Finansinspektionen att det visst föreligger en skyldighet hos försäkringsbolagen att rapportera misstankar om brott trots att försäkringsbolagen inte genomför den transaktion som kunden har begärt. Huruvida försäkringsbolag ska eller bör genomföra en viss transaktion trots misstanke om att transaktionen utgör ett försök till penningtvätt är därmed oklart. Det bör klargöras från lagstiftarens eller Finansinspektionens sida med tanke på att ett uppsåtligt eller grovt oaktsamt åsidosättande av sin rapporteringsplikt riskerar att medföra böter.

6 I praktiken

6.1 Inledning

I syfte att utreda hur penningtvättsregelverket fungerar i praktiken, var ambitionen att intervjua några representanter för olika försäkringsbolag i Sverige. Det visade sig emellertid endast vara ett försäkringsbolag som var villigt att medverka i en intervju för att bidra med försäkringsbolagets syn på regleringen. Med anledning av att ämnet till viss del tangerar förhållanden som kan definieras som företagshemligheter önskade försäkringsbolaget att vara anonymt i mitt arbete. För att respektera det intervjuade försäkringsbolagets önskan om anonymitet benämns försäkringsbolaget för ”Försäkringsbolaget” i detta kapitel. Under intervjun deltog två personer från Försäkringsbolaget: en chefsjurist och en utredningschef. I detta kapitel redogörs för vad som i huvudsak framgick av intervjun med dessa personer.

6.2 Intervju

Hur arbetar försäkringsbolaget mot penningtvätt i sin verksamhet?

Försäkringsbolaget är inte ett livförsäkringsbolag. Av den anledningen faller Försäkringsbolaget utanför PTL:s tillämpningsområde då PTL inte omfattar skadeförsäkringsbolag vilket är mycket problematiskt. Försäkringsbolaget hade gärna omfattats av PTL:s tillämpningsområde för att kunna arbeta med problematiken kring penningtvätt på ett helt annat sätt.

Istället för att tillämpa regleringen i PTL kan försäkringsbolaget tillämpa bestämmelser i PTBL. Utifrån brottsbalkens begränsade reglering om penninghäleri finns det viss möjlighet för Försäkringsbolaget att arbeta mot penningtvätt. Dock finns det strikta regler avseende konsumenter i FAL, exempelvis kontraheringsplikten och om försäkringsbolagens uppsägning försäkringsavtal under eller efter löptid. Under löptiden krävs synnerliga skäl och om uppsägning sker efter avtalstiden har kunden rätt till förnyelse såvida särskilda skäl inte föreligger, exempelvis om försäkringsbedrägeri ägt rum.

Det behövs förtydligande praxis för hur det förhåller försäkringsbolagen ska förhålla sig till kontraheringsplikten i ärenden där penningtvätt misstänks.

Nekas en kund att teckna försäkring uppkommer en bevisproblematik i förhållande till försäkringstagaren. Bestämmelsen i 3 § PTBL kräver uppsåt till penningtvättssyfte och 7 § PTBL näringspenningtvätt behöver inte finnas något penningtvättssyfte eller uppsåt enligt 3 st. Praxis säger att det räcker med klandervärt risktagande med hanteringen av pengar för att det ska röra sig om penningtvätt och då anmäler Försäkringsbolaget till vanliga polismyndigheten. Därefter följer Försäkringsbolaget upp ärendet och ser till att det blir utrett. Parallellt med utredningsarbetet verkar försäkringsbolaget mot penningtvätt på villkorssidan.

Försäkringsbolaget vill arbeta mer proaktivt genom att omfattas av det administrativa regelverket. Det är exempelvis bättre att kunna ställa frågorna redan innan införsäkring tecknats istället för att neka ersättning när försäkringsärende uppstår. Regleringen i PTBL är svår då det inte finns något entydigt svar i doktrin eller praxis om hur skadeförsäkringsbolagen kan använda sig av PTBL. Det kan inte vara tänkt att man ska upprätthålla kontraheringsplikten och konsumentskyddet i alla lägen där man noterar risk för penningtvätt. Ibland har försäkringsbolag i ärenden med koppling till bestämmelserna i PTBL valt att utmana kunden genom stämning för att få det prövat men kunden har ofta inte återkommit vilket gör det svårt för försäkringsbolagen att avgöra om de gör rätt eller fel tolkning av PTBL:s bestämmelser.

Det förekommer oklara försäkringsfall där Försäkringsbolaget misstänker att kunden har försäkrat illegalt förvärvat egendom men där försäkringstagaren inte lyckas visa att den försäkrade egendomen skadats genom en händelse som omfattas av försäkringsskyddet. I sådana fall kan Försäkringsbolaget neka att utge ersättning. Då har man historiskt sett hanterat ärenden redan där. Problemet är när skadehändelsen är klarlagd och bevisbördan är uppnådd men frågan som kvarstår är var pengarna kommer ifrån. Av den anledningen

försöker Försäkringsbolaget också förebygga olika typer av fusk genom sin villkorsskrivning. Om kunden inte uppfyller kraven som Försäkringsbolaget ställer i försäkringsavtalet så utbetalar Försäkringsbolaget ingen ersättning till kunden eller sätter ned ersättningen, beroende på hur villkoret är formulerat och vilket villkor som är aktuellt. Försäkringsbolaget arbetar med att hitta olika alternativ till villkor. Om kunden inte accepterar villkoren kan försäkringsbolagen utmana och därigenom få praxis och vägledning för hur branschen ska gå till väga. Därigenom för försäkringsbolag en större spelplan.

Hur arbetar Försäkringsbolaget för att öka sin kundkänedom?

PTL ställer krav på att verksamhetsutövare som omfattas av regleringen ska genomföra åtgärder för ökad kundkänedom. Det aktuella Försäkringsbolaget ställer inte särskilt många frågor till kunderna vid införsäkring, dvs när försäkringsavtalet tecknas. Grundbulten är att försäkringstagaren, konsumenten, har rätt att få sin egendom försäkrad. Det är dessutom ett samhällsintresse att människor ska få möjlighet att skydda sina tillgångar och sprida sina risker.

I dagens samhälle när ska vara digitalt, snabbt och enkelt för kunden påverkar det försäljningsprocessen. Här finns två motstående intressen. Det finns å ena sidan kundens intresse av att enkelt och smidigt kunna teckna försäkring. Å andra sidan ligger det i försäkringsbolagets intresse att sälja försäkring på ett lätt och smidigt sätt samtidigt som man vill kunna motverka brottslig verksamhet genom att inte införsäkra illegal verksamhet. Motstående intressen som dessa måste hanteras men att använda sig av säkerhetsfilter tar tid och försvårar försäljningsprocessen. Försäkringsbolag i allmänhet vill såklart också växa och då utgör reglering för att skapa säkerhet för bolaget en motpol. Därför förlitar Försäkringsbolaget sig på att kunden är ärlig och reglerar avtalsförhållandet genom villkorsskrivning. Bank och livförsäkringsrörelse har ett regelverk som måste följas. Det har inte skadeförsäkringsrörelse vilket gör det svårt att motivera införandet av ett system som riskerar att kosta pengar och som försvårar försäljningen. Av den anledningen införs inte sådant säkerhetsfilter i skadeförsäkringsbolag.

När det gäller företag och större kunder räknar försäkringsbolaget på risken och gör bakgrundskontroller men man tittar ändå inte generellt på risken för penningtvätt utan man tittar snarare på brandrisker etc.

Utövar Finansinspektionen tillsyn över Försäkringsbolagets arbete mot penningtvätt?

Finansinspektionen övervakar hur försäkringsbolag bedriver sin verksamhet, hur villkor eller lagstiftning efterföljs på rätt sätt men myndigheten utövar ingen tillsyn över skadeförsäkringsbolag arbetar mot penningtvätt. Den utredningsansvarige menar att det är paradoxalt att man väljer att reglera bank men inte skadeförsäkringsrörelse trots att det förekommer penningströmmar inom båda verksamhetsgrenarna. Den utredningsansvarige tillade att dock att detta var en personlig reflektion.

Avvikande mönster avseende penningtvätt vid utmanande situationer

Under intervjun frågade jag om Försäkringsbolaget noterat avvikande mönster i kunders agerande under pandemin. Enligt den utredningsansvarige var det för tidigt att säga något om detta, men inga märkbara avvikande mönster hade märkts så här långt. Det finns dock en risk att det längre fram i tiden uppkommer skadeärenden som avser renovering av hem med hjälp av svart arbetskraft. Om det därefter uppkommer en totalbrand i hemmet och försäkringstagaren anmäler skadan till Försäkringsbolaget kan det vara svårt att lämna in underlag på Försäkringsbolagets begäran då pengarnas ursprung inte kan härledas. Hos företag är det annorlunda då ska allt bokföras och underlag måste finnas men för privatpersoner finns ju inte sådant krav.

Vilka utmaningar ser försäkringsbolaget i framtiden?

Om det inte uppkommer tydligare reglering finns det en risk för att penningtvätt ökar inom ramen för skadeförsäkringen och att försäkringsbolag rent allmänt blir större måltavlor för penningtvätt, exv. X köper en bil i utlandet med svarta pengar, bilen finns i Sverige och registreras och försäkras här. Om X önskar sälja bilen för att få loss pengarna säljer X bilen till Y. Efter

en eventuell försäljning önskar X att sätta in pengarna på banken men då finns en betydlig risk att bank kontrollerar och avslöjar X. Då kanske X istället väljer att utnyttja försäkringsbolagen genom att skada bilen för att få ut ersättning för skadan. Om X upprepar ett sådant beteende kan X lyckas omsätta och tvätta flera miljoner kronor.

6.3 Delanalys

Det intervjuade försäkringsbolaget är i grunden ett skadeförsäkringsbolag som enbart förmedlar livförsäkringar från moderbolaget. Därmed faller det aktuella försäkringsbolaget utanför penningtvättsregelverkets tillämpningsområde. Istället för att tillämpa regleringen i PTL måste försäkringsbolaget försöka uttolka brottsbalkens begränsade reglering om penninghäleri. Därigenom finns det viss möjlighet för skadeförsäkringsbolag att utreda och arbeta mot penningtvätt. Problemet är att det finns ganska så strikta regler avseende konsumenter i FAL, exempelvis kontraheringsplikten, som begränsar skadeförsäkringsbolagens handlingsutrymme trots misstanke om penningtvätt.

Det finns en grundläggande logik i penningtvättsregleringen att bank och finansbranschen ska rapportera strömmar med anledning av att samhället inte vill att penningtvätt ska ske. Inom försäkringsbranschen finns andra strömmar. Vilka strömmar av pengar det handlar om är egentligen oväsentligt då ambitionen med regleringen är att skydda samhället från penningtvätt. Varför man bör kunna dra paralleller med bank- och finansbranschen är för att de har liknande reglering som försäkringsbolag, exv. med kontraheringsplikten, men inom bank gäller PTL. Baserat på vad som framgick av intervjun kan det alltså anses vara ett förbiseende av lagstiftaren att skadeförsäkringsrörelse inte omfattas av PTL.

7. Sammanfattande kommentar

För att uppnå uppsatsens syften var ambitionen att utreda vilken skyldighet som åligger svenska försäkringsbolag, enligt penningtvättsregelverket, att göra individuella och allmänna riskbedömningar avseende sina kunder. Penningtvättsregelverket är ett omfattande regelverk som ställer krav på livförsäkringsbolag att vidta åtgärder för att öka kundkänedom och därmed bygga upp ett underlag för riskbedömningen. Omfattningen av kontrollåtgärder ska bestämmas av den risk som bedöms föreligga i kundrelationen. Om id-handling ej kan uppvisas eller efterfrågad information ej kan lämnas får ett livförsäkringsbolag inte teckna försäkring eller genomföra transaktion. Om det istället är ett skadeförsäkringsbolag får inte försäkringsbolaget vägra att bevilja försäkring åt konsumenter med anledning av kontraheringsplikten. Om försäkringsbolagen misstänker att en transaktion har koppling till vinning av brottslig handling ska livförsäkringsbolagen avstå från att utföra den. Detta till skillnad från skadeförsäkringsbolagen som inte har samma möjlighet att vägra att utföra en sådan begäran utan får anmäla till polismyndigheten och ser till att det blir utrett på den vägen.

Enligt penningtvättsregelverket ska försäkringsbolagen beakta vissa omständigheter som tyder på hög risk för penningtvätt och som försäkringsbolag bör ta i beaktande vid riskklassificeringen av kundrelationen. Exempel på sådana omständigheter är: om försäkringstagaren är en juridisk person med komplexa ägarförhållanden eller kontrollstruktur, om försäkringstagaren är etablerad i ett högriskredjeland, om försäkringstagaren inte kan uppge ett förståeligt syfte med affärsförbindelsen och om försäkringsavtalet inte matchar försäkringstagarens ekonomiska situation.

Utöver riskbedömningen som försäkringsbolagen ska göra avseende kunden ska livförsäkringsbolagen identifiera och bedöma den risk för penningtvätt som är knuten till de produkter de erbjuder, de geografiska områden som

försäkringsbolagen verkar inom och de distributionskanaler de använder för att betjäna sina kunder. Bedömningen av risk skapar en uppfattning av omfattningen av kontrollåtgärder som försäkringsbolagen ska vidta.

Min uppfattning är att lagstiftaren har lämnat över ett stort ansvar på verksamhetsutövarna att göra egna bedömningar av risk. Bedömningarna riskerar att baseras på subjektivitet vilket i sin tur riskerar att medföra diskriminering, det vill säga att vissa folkgrupper diskrimineras och fördomsprofileras och får det allmänt svårare att investera i försäkringar. Dessutom föreligger en betydande risk att regleringen kring kundkännedom avsevärt inkräktar på den personliga integriteten hos försäkringsbolagens kunder. Det kan anses vara särskilt anmärkningsvärt med tanke på skyddet för privatlivet som följer av mänskliga rättigheter. Vart går gränsen för hur omfattande kontrollåtgärder som försäkringsbolagen kan vidta utan att det kan ifrågasättas ur integritetssynpunkt?

Den andra frågeställningen som denna uppsats syftade till att besvara vilka övriga skyldigheter åligger försäkringsbolag, enligt penningtvättsregelverket, för att förebygga och reducera det finansiella handlingsutrymmet för penningtvätt. Övriga skyldigheter är bland annat att rapportera och lämna uppgifter vid misstanke om penningtvätt eller försök till penningtvätt till finansunderrättelseenheten. Därutöver är livförsäkringsbolagen skyldiga att upprätta interna rutiner, riktlinjer och utbildningar. Livförsäkringsbolagen ska även övervaka sina affärsförbindelser och transaktioner som utförs för att vara vaksamma på avvikande beteenden och mönster. Vad som händer om livförsäkringsbolag inte fullföljer de skyldigheter som åvilar dem är att tillsynsmyndigheten ingripa mot en verksamhetsutövare som överträder en penningtvättsregelverket, genom att utfärda ett föreläggande om rättelse eller genom beslut om sanktionsavgift.

Den sista frågeställningen som denna uppsats syftade till att besvara var huruvida det anledning att ändra regelverket med anledning av att samtliga försäkringstyper inte omfattas? Som framgått i denna uppsats, ställs det inte

samma krav på att alla försäkringsbolag i Sverige. Medan livförsäkringsbolag har förpliktelser gentemot tillsynsmyndigheten och krav på sig att vidta åtgärder för att motarbeta penningtvätt, ställs inga sådana krav på skadeförsäkringsbolag. Det kan därmed konstateras att regleringen innehåller betydande brister. Skadeförsäkringsbolagen blir en lättillgänglig kanal för penningtvätt och kan tänkas leda till att personer som utnyttjar försäkringsbolag för penningtvätt vänder sig till skadeförsäkringsrörelse som är oreglerat istället för att utnyttja livförsäkringsrörelse som är strikt reglerat och där risken att bli påkommen är avsevärt större. Detta motarbetar själva syftet och ambitionen med penningtvättsregelverket, det vill säga att förebygga och reducera det finansiella handlingsutrymmet för penningtvätt. Enbart det faktum att skadeförsäkringsbolag riskerar att utnyttjas för penningtvätt motiverar att även skadeförsäkringsrörelse bör inkluderas penningtvättsregelverkets tillämpningsområde.

Ambitionen med uppsatsen bland annat var att visa på regelverkets svagheter. Det hade varit av stor betydelse om fler försäkringsbolag hade deltagit i intervju. Detta för att höra fler skadeförsäkringsbolags synpunkter på regleringen och se om de delar uppfattning med mig och det försäkringsbolag som intervjuades. Det hade även varit positivt för uppsatsen att höra livförsäkringsbolagens synpunkter på regleringen för att se om det finns andra aspekter som bör lyftas fram och vad som är regelverket styrkor och svagheter.

Avslutningsvis vill jag peka på vad framtida forskning inom ämnesområdet skulle kunna ta upp till behandling. En framtida forskningsfråga skulle kunna vara hur försäkringsbolag ska kunna säkerställa att deras skyldigheter enligt penningtvättsregelverket fullföljs när försäkring tecknas och transaktioner i allt större utsträckning sker via nätet. En ytterligare potentiell framtida forskningsfråga skulle även kunna bestå i hur försäkringsbolag ska på effektivaste sätt kan utforma sina avtalsvillkor för att undvika att utnyttjas för illegala ändamål som penningtvätt.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Rådets direktiv 91/308/EEG av den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar.

Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/97/EG av den 4 december 2001 om ändring av rådets direktiv 91/308/EEG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar.

Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/138/EG av den 25 november 2009 om upptagande och utövande av försäkrings- och återförsäkringsverksamhet (Solvens II).

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning, GDPR).

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 910/2014 av den 23 juli 2014 om elektronisk identifiering och betrodda tjänster för elektroniska transaktioner på den inre marknaden och om upphävande av direktiv 1999/93/EG.

Kommissionens delegerade förordning (EU) 2015/35 av den 10 oktober 2014 om komplettering av Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/138/EG om upptagande och utövande av försäkringsverksamhet (Solvens II).

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/849 av den 20 maj 2015 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt eller finansiering av terrorism, om ändring av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 648/2012 och om

upphävande av Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/60/EG och kommissionens direktiv 2006/70/EG.

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/843 av den 30 maj 2018 om ändring i direktiv (EU) 2015/849 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt eller finansiering av terrorism, och om ändring av direktiven 2009(138/EG och 2013/36/EU.

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelser.

Kommissionens direktiv 2006/70/EG av den 1 augusti 2006 om tillämpningsföreskrifter för Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/60/EG med avseende på definitionen av person i politiskt utsatt ställning, samt tekniska kriterier för att kunna tillämpa lägre krav på kundkontroll och göra undantag på grund av finansiell verksamhet som drivs tillfälligt eller i mycket begränsad omfattning.

Prop. 1990/91:127 *Om Sveriges tillträde till FN:s narkotikabrottskonvention m.m.*

Prop. 1998/99:19 *Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt m.m.*

Prop. 2003/04:150 *Ny försäkringsavtalslag.*

Prop. 2009/10:246 *En ny försäkringsrörelselag.*

Prop. 2013/14:121 *En effektivare kriminalisering av penningtvätt.*

Prop. 2016/17:173 *Ytterligare åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.*

Prop. 2018/19:124 *En effektivare flytträtt för försäkringssparande.*

Prop. 2020/21:193 *Genomförande av visselblåsardirektivet.*

SOU 2021:42 *Skärpta åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.*

Finansdepartementet (2015), *En nationell strategi för en effektiv regim för bekämpning av penningtvätt och finansiering av terrorism*, Skr. 2013/14:245.

Myndighetspublikation

Brå (2019), *Penningtvättbrott – En uppföljning av lagstiftning*, Rapport 2019:17.

Ekobrottsmyndigheten och Utvecklingscentrum (2015), *Penningtvätt*, RättsPM 2015:2 Dnr Åm-A 2014/0187.

EIOPA (2016), *Riktlinjer för egen risk- och solvensbedömning*, EIOPA-BoS-14/259 SV.

ESAs Joint Committee (2017), *Slutliga riktlinjer – Gemensamma riktlinjer enligt artiklarna 17 och 18.4 i direktiv (EU) 2015/849 om förenklade och skärpta åtgärder för kundkänedom och de faktorer som kreditinstitut och finansiella institut ska beakta när de bedömer den risk för penningtvätt och finansiering av terrorism som sammanhänger med enskilda affärsförbindelser och enstaka transaktioner*, JC 2017 37 04/01/2018.

Finansinspektionen (2013), *Rapport – nationell penningtvätt.*

Finansinspektionen (2019) *Försäkringsföretagens egna risk- och solvensbedömningar*, Dnr 19–9807.

Finansinspektionen (2021), *Erfarenheter från penningtvättsrapporteringen*, Dnr 21–4810.

Polismyndigheten (2020/2021), *Nationell riskbedömning av penningtvätt och finansiering av terrorism i Sverige*, Dnr A052.221/2021.

Samordningsfunktionen (2013), *Penningtvätt: en nationell riskbedömning*, Dnr 12-13024.

Samordningsfunktionen (2021), *Nationell riskbedömning av penningtvätt och finansiering av terrorism i Sverige*, Dnr A052.211/2021.

SIMPT (2017), *Försäkringsföretag, Vägledning inom allmän riskbedömning – exempel på hot och sårbarheter relaterade till försäkringstagens produkter och tjänster*.

SIMPT (2019), *Försäkringsföretag – Vägledning inom kundkänedom*.

SIMPT (2020), *Vägledning i frågor om verklig huvudman*.

Litteratur

Eckerberg, Per (2019), *Solvensregler - en bruksanvisning till försäkringsföretagens solvensregler*, uppl. 1:1, Nacka: Scandinavian RE Production AB.

Holmquist, Rolf (2021), *Brotten i näringsverksamhet*, Stockholm: Norstedts juridik, uppl. 5.

Kleineman, Jan (2013), *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur AB:, uppl. 1.

Lindell- Frantz, Eva (2009), *Uppsatser om försäkringsavtalslagen – Personförsäkring och kontraheringsplikt*, Stockholm: Jure Förlag AB.

Salman Ali Ibrahim (2021), *Decrypting the Risks of Cryptocurrency: Money laundering, terrorism financing and proliferation financing*, Pakistan Horizon.

Artiklar

Heuman, Lars (2020), *Konflikten mellan läran om de auktoritativa rättskällorna och principen om det bästa rättskällematerialet*, JT Nr 3 2020/21.

Jareborg, Nils (2004), *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004.

Rönndahl, Ulf (2001), *Penningtvätt – ett hot mot försäkringsbranschen?*, NFT 1/2001.

Sandgren, Claes (1995), *Om empiri och rättsvetenskap del I*, JT Nr 3 1995/96 s. 726.

Sandgren, Claes (1996), *Om empiri och rättsvetenskap del II*, JT Nr 4 1995/96 s. 1035.

Svenska Dagbladet (2019), *Panamadokumentet*.

Webben

Europeiska rådet (2021), *Kampen mot penningtvätt och finansiering av terrorism*, <https://www.consilium.europa.eu/sv/policies/fight-against-terrorism/fight-against-terrorist-financing/>.

FATF (u.å.), *Mandate*, <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/fatf-mandate.html>.

FATF (u.å.), *Members and observers*, <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/membershipprocessandcriteria.html>.

FATF (u.å.), *Who we are*, <https://www.fatf-gafi.org/about/howeare/>?

Finansinspektionen (2020), *Utbildning*, <https://www.fi.se/penningtvatt-utbildning#fk>, senast granskad 2020-10-01.

SIMPT (u.å.), *Om vägledningen*, <https://www.simpt.se/om-simpt/om-vaegledningen/>.

Svensk Försäkring (u.å.), *Därför måste försäkringsbolaget ställa frågor* [pdf],
https://www.svenskforsakring.se/globalassets/faktablad/darfor-maste-forsakringsbolaget-stalla-fragor_penningtvatt_2018.pdf&clen=33137&chunk=true.

Svensk försäkring (2017), *Vägledning om penningtvätt*,
<https://www.svenskforsakring.se/aktuellt/nyheter/20172/vagledning-om-penningtvatt-publicerad/>.

Intervju

Intervju med anonymt försäkringsbolag i Sverige, den 26 oktober 2021 med bolagsjurist och utredningsansvarig.

Praxis

Mål 6/64 Costa mot Enel (1964).

NJA 2013 s. 654.